

ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ПРИВАТНИЙ ЗАКЛАД
«ДНІПРОВСЬКИЙ ГУМАНІТАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ»
НАВЧАЛЬНО-ДОСЛІДНИЙ ІНСТИТУТ

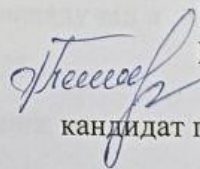
Кафедра психології

На правах рукопису

ТКАЧЕНКО АННА ОЛЕКСАНДРІВНА

ПСИХОЛОГІЧНІ ФАКТОРИ ГОТОВНОСТІ ОСОБИСТОСТІ ДО
СЕКСУАЛЬНИХ ВІДНОСИН

Спеціальність: 053 «Психологія»
(код) (назва спеціальності)
Освітня програма Психологія
(назва)
Кваліфікаційна робота на здобуття освітнього ступеня магістра

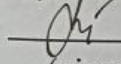
Науковий керівник:
 ПАШКО Антоніна
Олександрівна,
кандидат психологічних наук,
доцент кафедри

РЕКОМЕНДОВАНО ДО ЗАХИСТУ

Протокол засідання кафедри психології

№ 27 від 26.12.2024

Завідувач кафедри психології

 Людмила ПРИСНЯКОВА
(підпис) (Ім'я, ПРИЗВИЩЕ)

Дніпро, 2025

**ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ПРИВАТНИЙ ЗАКЛАД
«ДНІПРОВСЬКИЙ ГУМАНІТАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ»
НАВЧАЛЬНО-ДОСЛІДНИЙ ІНСТИТУТ**

Кафедра психології
Освітній ступінь магістр
Спеціальність 053 «Психологія»
Освітня програма Психологія

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри психології

_____ **Людмила ПРИСНЯКОВА**

« 24 » травня 2024 року

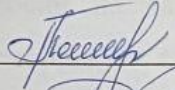
**ЗАВДАННЯ НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ
ТКАЧЕНКО АННА ОЛЕКСАНДРІВНА**

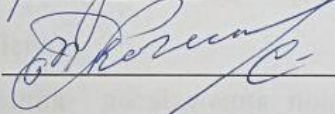
1. Тема роботи: «Психологічні фактори готовності особистості до сексуальних відносин».
2. Науковий керівник роботи: ПАШКО Антоніна Олександрівна, кандидат психологічних наук, доцент кафедри
Затверджені наказом вищого навчального закладу від « » 2025 року №
3. Строк подання роботи на кафедру: 12.02.25р.
4. Мета кваліфікаційної роботи: отримання показників психологічної готовності юнаків та дівчат до сексуальних відносин.
5. Завдання кваліфікаційної роботи
 1. Визначити готовність до сексуальних відносин як предмет психологічного дослідження.
 2. Розкрити психологічний зміст особистісної готовності до сексуальних відносин як передумови сексуальної активності.
 3. Визначити основні теоретичні засади в підходах до поняття готовності до сексуальних відносин.
 4. Дослідити психологічні фактори готовності особистості до сексуальних відносин у підлітків.
 5. Провести емпіричне дослідження яке включає в себе 3 послідовних етапи: (проведення, обробка результатів, висновки та рекомендації).

6. Здійснити аналіз результатів діагностики і виявити вікові і гендерні особливості готовності особистості до сексуальних відносин.

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН ВИКОНАННЯ КВАЛІФІКАЦІЙНОЇ РОБОТИ

№ з\п	Назва етапів дипломного проекту (роботи)	Строк виконання етапів проекту (роботи)	Примітка
1.	Вступ	Жовтень	виконано
2.	I Розділ	Листопад	виконано
3.	II Розділ	Грудень	виконано
4.	III Розділ	Січень	виконано
5.	Робота в цілому	Лютий	виконано

Науковий керівник ПАШКО А.О.

Здобувач вищої освіти ТКАЧЕНКО А.О.

Дата видачі завдання 13.02. 2025р

АНОТАЦІЯ

Об'єкт дослідження – особливості сексуальних відносин у суспільстві.

Предмет дослідження – психологічні фактори готовності особистості до сексуальних відносин.

Мета – отримання показників психологічної готовності юнаків та дівчат до сексуальних відносин.

Методи дослідження: серед теоретичних - аналіз літератури, узагальнення, синтез. Серед емпіричних - тестування, якісний та кількісний аналіз отриманих результатів. Серед математико-статистичних – математичне очікування.

Отримані результати та їх новизна: полягає у поглибленні уявлень про особливості формування особистості підлітків та психологічної готовності до сексуальних відносин на базі чого виділена структура готовності особистості (фізіологічна, статева (гендерна), емоційно-вольова, характерологічна, ціннісна).

Теоретичне значення дослідження полягає в розширенні знань в області вікової психології, а саме у віковій категорії – підлітків. Також у намаганні провести діагностику для виявлення певних закономірностей, щодо вікової та гендерної відмінності психологічної готовності до сексуальних відносин.

Практичне значення отриманих результатів полягає в тому, що вони можуть бути використані як базові елементи досліджень в сфері психології, соціології.

Ключові слова: психологічна готовність, секс, сексуальні відносини, підлітковий вік, особистість.

ABSTRACT

The object of study - especially sexual relations in society.

Subject of research - psychological factors of readiness of the individual to sexual relations.

The goal - obtaining indicators of psychological readiness of young people to sexual relations.

Methods: Among the theoretical - literature analysis, synthesis, synthesis. Among empirical - testing, qualitative and quantitative analysis of the results. Among the mathematical and statistical - mathematical expectation.

The results and their novelty: is deepening perceptions about the features of the individual adolescent and psychological preparedness for sexual relations on the basis of which individual preparedness highlighted structure (physiological, sex (gender), emotional and volitional, of character, value).

The theoretical value of the research is to increase knowledge of psychology, namely in the age group - teenagers. Also, in an effort to diagnose to identify certain patterns regarding age and gender vidminosti psychological preparedness for sexual relations.

The practical significance of the results is that they can be used as the basic elements of research in psychology, sociology.

Keywords: psychological readiness, sex, sex, adolescence, personality.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	7
 РОЗДІЛ 1. ПРОБЛЕМА ФОРМУВАННЯ СЕКСУАЛЬНОСТІ ТА СЕКСУАЛЬНИХ ВІДНОСИН В ДОСЛІДЖЕННІ ВІТЧИЗНЯНІЙ ТА ЗАРУБІЖНІЙ ЛІТЕРАТУРІ	
1.1. Феномен природи готовності особистості до сексуальних відносин.....	11
1.2. Розвиток сексуальності протягом життя.....	32
1.3. Особливості дослідження сексуальності вченими (в підлітковому та юнацькому віці).....	47
1.4. Характеристика формування особистості в віковій категорії – підлітків.....	56
Висновки до першого розділу.....	62
 РОЗДІЛ 2. ОРГАНІЗАЦІЯ ЕМПІРИЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ	
2.1. Організація та обґрунтування методів и методик дослідження.....	66
2.2. Учасники емпіричного дослідження.....	72
Висновки до другого розділу	
 РОЗДІЛ 3. ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ СПЕЦИФІКИ ГОТОВНОСТІ ДО СЕКСУАЛЬНИХ ВІДНОСИН У СУЧАСНІЙ МОЛОДІ	
3.1 Результати емпіричного дослідження та їх аналіз.....	77
Висновки до третього розділу.....	92
ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ.....	94
ЛІТЕРАТУРА.....	98

ВСТУП

Актуальність теми. Тема актуальна і може становити інтерес як для широкого кола громадськості, так і для фахівців у галузі соціології. У сучасних умовах дуже важливо кожному мати уявлення про те, що є самі сексуальні відносини. Секс - є невід'ємною і дуже значущою частиною життя кожного індивіда, а також сильною рушійною силою розвитку суспільства. А сексуальні стосунки – це природне явище, цінність якого залежить від того, в яке співвідношення і з чим воно наведено[10]. Інтерес до цього питання зростає з неймовірною силою, отже саме зараз в настільки бурхливе і несхоже на попередні роки час, варто зайнятися дослідженням сексуальних відносин, а саме аспектом готовності сучасної молоді до сексуальних стосунків. З кінця XX століття в середовищі молоді з'явилася тенденція вступу в ранній статевий зв'язок юнаків і дівчат. Це «рух» бере свій початок з країни свободи і демократії - США. Саме там вперше підлітки свідомо почали зустрічатися один з одним заради задоволення статевих потреб, статевого потягу. Потім це поширилося на Європу і всю Америку, а потім, на початку 90-х, воно бурхливо поширилося і в СНГ. За останні роки в сексуальній поведінці та установках української молоді, насамперед юнаків, відбулися великі зміни, що викликають зростаючу соціальну стурбованість.

Дана тема є актуальною, так як сексуальна поведінка і мотивація тісно пов'язані з віком, фізичним, соціальним та психологічним розвитком особистості. Незважаючи на велику кількість емпіричних даних проведених вченими Ф. Бич, И.С. Кон, Д. Кун, Г. С. Васильченко, Г. Айзенк, В. Мастерс, В. Джонсон, З. Фрейд, Э. Берн, Г. С. Костюк, И. Ю. Кулагіна, О. О. Кащенко, В. Н. Мясичев та багато інших., відомостей про розвиток сексуальності та особливо критеріїв готовності не так вже багато[2,7,16,24, 11,17,21,36].

Виховання сучасних юнаків та дівчат, формування їх поглядів відбувається в непростих умовах: це і політичні зміни, що відбуваються в країні, і матеріальні труднощі, і, найголовніше, девальвація моральних

ідеалів. Розчарування старшого покоління в колишніх і відсутність нових, привабливих для більшості ідей, негативно впливають на виховання дитини. Батьки і вчителі уникають розмов з юнаками про «розумному, доброму і вічному», вважаючи себе «обдуреними життям». У зв'язку з цим індивідуальна система сексуальних цінностей юнаків більшою мірою схильна до впливу доступною еротичної літератури, невисокою масовою культури, теле- і відео- штампів: «зниження нижньої межі віку вступу у сексуальні відносини не стільки пов'язане із прискоренням фізичного розвитку сучасних юнаків та дівчат, скільки з незавершеністю еротичного дозрівання, тобто не сформованістю душевного ладу особистості».

У той же час дослідники відзначають, що в певних юнацьких групах існує тиранія сексуальних цінностей. Однолітки очікують від юнаків набуття сексуального досвіду в якомога більш ранньому віці і вважають тих, кого не влаштовує така вимога, несучасними, людьми другого сорту.

Некритичне сприйняття літератури, присвяченої питанням статі, в суспільстві створює спрощене уявлення про сексуальність людини, що насамперед відбивається на молоді. Негативні наслідки лібералізації статевої моралі в першу чергу відслідковують лікарі, фіксуючи ріст абортів і венеричних захворювань у юнаків і дівчат, а серед молодих подружніх пар збільшення кількості безплідних шлюбів. «На ринок хлинув потік не кращою літератури, відкрила нові теми: безпечний секс, СНІД, проституція. Інформація ж про соціологічних і етичних сторонах сексуальності оновлюється настільки ж екстенсивно, як і в застійні 70-ті роки ».

Оскільки на сучасному етапі серед психологічних досліджень немає чітких критеріїв готовності особистості до вступу у сексуальні відносини обрана нами тема є вельми актуальною у сучасній психології.

Об'єкт дослідження – особливості сексуальних відносин у суспільстві.

Предмет дослідження – психологічні фактори готовності особистості до сексуальних відносин.

Мета – отримання показників психологічної готовності юнаків та дівчат до сексуальних відносин.

Гіпотеза – полягає в припущенні, що на особистісну готовність до сексуальних відносин впливають домінуюча система цінностей, якості моралі, вікові і гендерні особливості.

Завдання дослідження – згідно мети дослідження висунутої гіпотези нами будуть виконані наступні завдання:

1. Визначити готовність до сексуальних відносин як предмет психологічного дослідження.
2. Розкрити психологічний зміст особистісної готовності до сексуальних відносин як передумови сексуальної активності.
3. Визначити основні теоретичні засади в підходах до поняття готовності до сексуальних відносин.
4. Дослідити психологічні фактори готовності особистості до сексуальних відносин у підлітків.
5. Провести емпіричне дослідження яке включає в себе 3 послідовних етапи: (проведення, обробка результатів, висновки та рекомендації).
6. Здійснити аналіз результатів діагностики і виявити вікові і гендерні особливості готовності особистості до сексуальних відносин.

Методи і методики дослідження:

1. Теоретичні (аналіз, синтез та узагальнення даних літературних джерел)
2. Емпіричні (Психодіагностичний метод передбачає використання конкретних методик):
 - методика Рокича «Ціннісні орієнтації» з метою дослідження ціннісного компонента готовності;
 - методика Дж. Роттера «Локус контроль» з метою дослідження особистісних рис.;
 - методика Розенберга «Експрес діагностика довіри» з метою дослідження рис характеру, які визначають готовність особистості до сексуальних відносин;

- методика Мехрабана і Епштейна «Дослідження рівня емоційного відгуку» з метою виявлення емоційно-вольового компоненту готовності до сексуальних відносин;
- методика Айзенка «Установка до сексу» з метою виявлення відношення до сексу;
- методика діагностики потреби у пошуках відчуттів М. Цукермана використовується для дослідження рівня потреб у відчуттях різного роду.

3. Математико-статистичні методи для обробки результатів діагностики які дозволяють провести кількісну і якісну інтерпретацію отриманих результатів.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що виділена структура готовності особистості (фізіологічна, статева (гендерна), емоційно-вольова, характерологічна, ціннісна). Результати нашого дослідження можуть бути використані як базові елементи досліджень в сфері психології, соціології.

База дослідження: Іларіонівська КЗО «НСЗШ» та Іларіонівська КЗО «СЗШ», 8-й та 9-й класи.

Структура роботи – випускна кваліфікаційна робота складається із вступу, двох розділів, висновків, списку використаної літератури та додатків. Робота викладена на 80 сторінок, містить 10 рисунків та 5 таблиць. В роботі використано 60 літературних джерел.

РОЗДІЛ 1. ПРОБЛЕМА СЕКСУАЛЬНИХ ВІДНОСИН В ДОСЛІДЖЕННІ ВІТЧИЗНЯНІЙ ТА ЗАРУБІЖНІЙ ЛІТЕРАТУРІ.

1.1. Феномен природи готовності особистості до сексуальних відносин

Природа готовності особистості до сексуальних стосунків це цілеспрямована активність, що характеризується факторами внутрішнього та зовнішнього порядку. Внутрішня готовність характеризується психологічним станом особистості її рисами характеру, локус контролю, рівня емпатії та довіри до оточуючих, емоційно – вольового стану та ін. Зовнішня готовність це – біологічний аспект який полягає у сформованості анатомо – фізіологічної побудови організму.

Свобода людини включає не тільки коло можливостей його зовнішньої поведінки, але й те, які почуття і переживання вона допускає всередині себе. Його чуттєва сфера піддається потужному тиску з боку внутрішніх моральних установок, які він ввібрав під впливом культурного середовища. Оскільки наша культура перебуває під впливом християнського світогляду, найбільшому контролю піддана сексуальна сфера людини. Наслідком цього є те, що людина не в змозі проникнути в глибини своєї чуттєвості і розібратися в хитросплетіннях внутрішньо особистісних проблем.

Саме цю сферу піддав дослідженню відомий психіатр З. Фрейд. Результати його досліджень були вельми неоднозначно зустрінуті, оскільки висновки, зроблені ним, суперечили звичним уявленням про людину[79].

З. Фрейд розглядає сексуальність не як приватний, локальний, аспект людського життя, а як її основу і стрижень, статевий потяг. Лібідо становить джерело всієї психічної енергії індивіда, а всяке емоційне задоволення він називає сексуальним. Ядро того, що ми називаємо любов'ю, – писав З. Фрейд, статева любов, метою якої є сексуальна близькість. Цей потяг лежить і в основі таких "несексуальних" почуттів, як любов до самого себе, батьківська і синівська любов, дружба, любов до людству в цілому і навіть прихильність до конкретних предметів і абстрактним ідеям [50]. У

відносинах між статями вони пробивають собі шлях до сексуального союзу, а в інших випадках відволікаються від цієї мети або не можуть досягти її.

За З. Фрейдом поняття "сексуальність": "В першу чергу сексуальність відокремлюється від своєї занадто тісного зв'язку з геніталіями і розглядається як більш загальна тілесна функція, має своєю метою задоволення і тільки опосередковано службовець цілям відтворення"[47]. Інакше кажучи, сексуальні переживання аж ніяк не зводяться до генітальних.

Вплив З. Фрейда на розвиток сексології у всіх її аспектах був надзвичайно великий. Перш за все З. Фрейд, як ніхто інший, підкреслив роль і значення сексуальності в людському житті. Якщо вікторіанська епоха вважала секс швидше задоволенням, розвагою, без якого можна і обійтися, то тепер усвідомлюється його необхідність не тільки з точки зору продовження роду, але й для нормального функціонування особистості. Дуже цінними були вказівка на органічний зв'язок сексуальних і несексуальних переживань і можливість переходу одного в інше. Це означає, що сексуальність не може бути зрозуміла поза цілісної особистості, а особистість - без урахування її сексуальних переживань. Взаємодія природного і соціального у розвитку сексуальності розуміється тепер не механічно, а на основі заломлення того й іншого в індивідуальній біографії, спонукаючи психотерапевта шукати витоки психосексуальних аномалій і труднощів в минулому досвіді особистості.

Велику увагу біологічному аспекту сексуальності в своїх роботах приділяв И.С. Кон. Так наприклад порівняння рівня сексуальної активності (частота статевих зносин і т. д.) і еротичних інтересів кількох груп молодих чоловіків з виміряним рівнем тестостерону в плазмі крові не виявило між ними значимих кореляцій[7]. Гормональні чинники можуть бути вирішальними для виникнення окремих сексуальних реакцій рефлексного типу, але їх недостатньо для пояснення сексуальної поведінки як системного цілого. За справедливим зауваженням Бича, робоча гіпотеза про те, що гормони впливають на поведінку, модулюючи певний взаємозв'язок стимулів

і реакцій, вже припускає стійкий взаємозв'язок, на яку можуть впливати гормони, причому формування цієї системи зв'язків обов'язково включає індивідуальний досвід і навчання. Численні спостереження за передчасно дозрівшими дітьми показують, що наступ гормональної зрілості не супроводжується в них настільки ж раннім психосексуальним розвитком (появою еротичних інтересів, залицяння і т. п.), яке більше залежить від виховання і власного сексуального досвіду, ніж від гормонів. Інакше кажучи, нормальна психосексуальна поведінка - результат спільних зусиль природи і виховання. Отже, необхідно розрізняти кількісну і якісну сторони сексуальності.

Біологічна готовність до сексуальних відносин вимірюється силою, тривалістю і частотою сексуальних реакцій. Її системний опис і інтерпретацію дає Г. С. Васильченко під назвою «статева конституція індивіда», яку він визначає як «сукупність стійких біологічних властивостей, формуючих під впливом спадкових факторів і умов розвитку в пренатальному періоді і ранньому онтогенезі; статеву конституцію лімітує діапазон індивідуальних потреб на певному рівні статевої активності і характеризує індивідуальний опір відносно патогенних факторів, що володіють вибірковістю до статевої сфери [41]. Основними векторами її визначення у чоловіків є вік пробудження лібідо, вік першої еякуляції, максимальний ексцес (кількість еякуляції на добу), вік входження в умовно-фізіологічний ритм, тобто стабільний рівень статевої активності, максимально близький до конституційних і фізіологічних потреб, а також два генотипові показники - так званий трьохантерний індекс (відношення росту до довжини ноги) та характер овоłosіння лобка. Різні типи статевої конституції визначаються в кількісних термінах як «слабка», «середня» і «сильна».

Поняття статевої конституції суттєво насамперед тим, що воно орієнтує на індивідуальний підхід замість того, щоб спробувати взяти всіх людей в взуття одного розміру. Однак сила, тривалість і частота статевого збудження

ще нічого не говорять нам про характер реальної сексуальної поведінки індивіда навіть на чисто фізіологічному рівні, зазначає Г.С. Васильченко[41]. Чоловік з сильною статевою конституцією може або рано одружуватися і вести інтенсивне статеве життя в шлюбі, або підтримувати екстенсивні зв'язки з різними жінками, або знаходити статеве задоволення в мастурбації, або, як середньовічний аскет, взагалі відмовитися від «плотського життя» (хоча йому це буде набагато важче, ніж тому, у кого статеві потреби менше).

Крім власне гормонального балансу існує стійкий зв'язок статевої конституції з статурою і темпераментом. Перша лінія зв'язку в схемі Г. С. Васильченко представлена трьохантерним індексом. У літературі висловлювалася також думка про те, що ступінь маскулінності / фемінінності людської поведінки, в тому числі сексуальної, корелює з особливостями будови тіла [55]. Проте зв'язок між сексуальною поведінкою і статурою, швидше за все, опосередковується психологічними факторами, включаючи самосвідомість, які в свою чергу залежать від соціального середовища і виховання. Більш серйозні дані про залежність типу сексуальної поведінки від темпераменту, в якому заломлюються особливості нервової системи. Рівень динамічності, рухливості і врівноваженості нервових процесів безумовно впливає на сексуальність [41].

Відомий англійський психолог Г. Айзенк надає вирішальне значення в біологічній детермінації сексуальності властивостям екстраверсії (орієнтація переважно на зовнішні враження і діяльність) та інтроверсії (орієнтація на внутрішній досвід, думки про минуле і майбутнє і т. п.), вимірюваним спеціальними тестами. Екстраверсія і її передбачувані психологічні компоненти - товарищескість і імпульсивність - мають складну біосоціальну природу. Оскільки екстраверсія, за Г. Айзенком, пов'язана з меншою збудливістю кори головного мозку і, отже, з меншим самоконтролем та емоційною стриманістю, сексуальну поведінку екстравертивних осіб зазвичай більш активно і розкуто, ніж інтровертивних. Порівняння

сексуального досвіду одно – та двуяйцевих близнюків (153 чоловіки та 339 жінок) показало, що за так званим лібідо-фактором (висока сексуальна активність і статеві збудливість, агресивність, готовність прийняти щодо безособові форми статевої близькості і одночасно низькі показники за шкалами сором'язливості і стидливості) генетичні відмінності пояснюють близько 67% всіх варіацій. Якщо навіть зробити знижку на недосконалість методів і біологізаторські пристрасі Г. Айзенка, ці дані заслуговують на увагу. Та й дивно було б, якби тип сексуальної поведінки не мав істотних генетичних детермінант.

Статева конституція, статура, темперамент і інші параметри визначають психосексуальні установки і поведінку індивіда не безпосередньо, а через його сексуальний сценарій (термін введений американськими соціологами Джоном Ганьон і Вільямом Саймоном) [19], який формується під впливом навчання в процесі індивідуального розвитку особистості. Сексуальний сценарій як різновид поведінкової програми, без якої не обходиться жодна соціальна поведінка, зумовлює можливий і бажаний тип сексуального партнера, еротичні стимули, вимоги до місця, часу і ситуації статевого зближення і способи його їх обґрунтування і виправдання. Ці фактори ми докладніше розглянемо пізніше, у зв'язку з психологією сексуальності і закономірностями формування сексуальної орієнтації. Однак біологія сексуальності не обмежується ендогенними процесами. Спонтанні сексуальні реакції і тим більше цілеспрямовані дії зазвичай припускають взаємодію двох або декількох індивідів, причому на кожній стадії копулятивного циклу поведінка одного партнера служить стимулом для іншого. Ф.А. Біч називає це принципом взаємодоповнюваності стимулу і реакції і спостереження Г. Айзенка справедливо критикують за перебільшення генетичних факторів у розвитку інтелекту і пов'язані з цим реакційні політичні висновки, але думка про природжений характер екстраверсії поділяють багато психологів.

До 1966 р., коли вийшла класична робота американо-канадських вчених - гінеколога В. Мастерса і психолога В. Джонсон «Людська сексуальна реакція» [33], сексологічна клініка, як правило, мала справу тільки з одинаками. Лікарі лікували чоловіків «від імпотенції», а жінок - «від фригідності», давали консультації з питань статевого життя, але сексуальний партнер, чоловік або дружина залучалися лише епізодическі. Як фактично відбувається статевий акт і які психофізіологічні реакції партнерів один на одного на різних стадіях копулятивного циклу, вчені знали лише з власного досвіду да з розповідей друзів чи пацієнтів. Особливо загадкової була фізіологія жіночого оргазму. Не знаючи його, можна добитися бажаної погодженості чоловічих і жіночих сексуальних реакцій, щоб обидва партнери отримували максимальне задоволення. Етнографічна та медична література знає чимало випадків, коли смугою акт відбувався на очах у численних глядачів. В. Мастерс зацікавився цією проблемою ще на студентській лаві. Вчителі застерегли його, що за настільки ризикована справа можна взятися тільки при 3-х умовах: бути людиною зрілого віку, не молодше 40 років; мати солідну професійну репутацію в іншій, суміжній галузі знання; користуватися фінансовою і моральною підтримкою крупного університету. Ці умови, В. Мастерс виконав до 1954 р., коли спільно з В. Джонсон приступив до здійснення «Проекту дослідження статі», пізніше отримав назву «Проекту по дослідженню репродуктивної біології» під егідою медичного факультету Університету імені Вашингтон в Сент-Луїсі. У 1964 р. В. Мастерс заснував в Сент-Луїсі на приватні кошти власний Дослідницький інститут репродуктивної біології, який успішно працює і сьогодні.

В. Мастерс і В. Джонсон почали з того, що просили своїх друзів і університетських колег направляти до них людей, готових піддатися сексологічного дослідженню. Прийшли 1273 добровольців детально опитали про їх сексуальне життя (питання були в основному ті ж, що у Кінзі); крім того, на них були складені медичні карти. Докладні інтерв'ю дозволили вченим особисто познайомитися з обстежуваними, встановити з ними

довірчий контакт і тактовно відсіяти тих, хто з якихось причин не підходив для подальших досліджень. Після заповнення сексуальних «історій» та обговорення пов'язаних з ними проблем добровольці пройшли медичне обстеження, включаючи сексологічне. Для експерименту були відібрані 382 жінки та 312 чоловіків (296 подружніх пар, решта не перебувають у шлюбі) у віці від 18 до 78 років. Їм допомогли звикнути до лабораторної обстановці, познайомили з функціями всіх приладів, а потім під час серії статевих актів ретельно заміряли фізіологічні реакції обох партнерів. Крім того, проводився ряд експериментів мастурбаційного типу, наприклад жінки мастурбували за допомогою штучних статевих членів різних розмірів, а вбудована в ці прилади електроніка фіксувала найтонші фізіологічні реакції геніталій. У цілому учені спостерігали 7500 закінчених жіночих і 2500 чоловічих сексуальних циклів. Хоча лабораторні умови позначалися на сексуальних реакціях обстежуваних (у чоловіків більше, ніж у жінок), отримані результати були виключно важливі.

Вперше були об'єктивно описані та сформульовані основні фази копулятивного циклу: 1) збудження; 2) «плато», коли статеве збудження вже не наростає, але підтримується на певному рівні; 3) оргазм і 4) «дозвіл», зняття напруги і особливості цих фаз у чоловіків і жінок. Хоча про таких чи подібних фазах було відомо вже в давнину і вони не раз описувалися в літературі, ніхто до В. Мастерса і В. Джонсон не міг докладно представити копулятивний цикл як систему парної взаємодії. У зв'язку з цим були спростовані або поставлені під сумнів багато традиційних уявлень. Наприклад, величина статевого члена, яку буденна свідомість вважає одним з головних показників маскуліності і умовою сексуальної ефективності чоловіки, виявилася фізіологічно не дуже суттєвою. По-перше, різниця в довжині статевого члена в спокійному стані частково нівелюється при ерекції, короткий статевий член часто збільшується більше, ніж довгий. По-друге, дослідження мастурбації жінок зі штучним статевим членом різної довжини та діаметру показали виняткову пластичність жіночих геніталій, які

швидко пристосовуються до розмірів статевого члена. Рівень і тривалість ерекції, а також техніка статевих зносин впливають на сексуальне задоволення жінки набагато більше, ніж розміри статевого члена.

Були розхитані старі «фрейдиські» уявлення про двох різних типах жіночого оргазму - кліторний і вагінальний, з яких перший, як думав З. Фрейд, є ознака маскулінності жінки і її «вагінальної фригідності». Таке визначення викликало велику тривогу у тих жінок, які відчували, що їхні головні сексуально-еротичні відчуття локалізовані не в піхву, а в кліторі. В. Мастерс і В. Джонсон прийшли до висновку, що окремого вагінального оргазму фізіологічно не існує.

В. Мастерс і В. Джонсон провели серію експериментальних досліджень, в яких оцінювалися окремі фізіологічні параметри людських сексуальних реакцій (пульс, артеріальний тиск, ЕКГ, ЕЕГ та ін.) Вдосконалення медичної апаратури, поява нових еректометрів, мініатюрних приладів для запису фізіологічних реакцій та інших приладів дозволяють сьогодні фіксувати сексуальні реакції, не порушуючи їх інтимності. Виняткове значення мали розроблені В. Мастерсом і В. Джонсон принципи так званої парної секс терапії, що допомагає взаємної адаптації партнерської пари на основі не тільки психофізіологічних, але й соціально-психологічних методів. Роботи В. Мастерса і В. Джонсон відразу ж отримали наукове визнання, хоча і не без застережень. Так Г. С. Васильченко [41] відзначає недоліки деяких діагностичних методів Мастерса і Джонсон, а також абсолютизацію ними психогенних і недооцінку соматичних і особливо нейрогуморальних факторів. Соціологи відзначали специфічність і обмеженість вибірки американських дослідників, вказуючи, що отримані на ній результати можуть і не підтвердитися в інших соціальних середовищах. Великі суперечки точаться навколо «вагінального оргазму». Всупереч думці В. Мастерса і В. Джонсон, багато видних психіатри і гінекологи, наприклад А. М. Свядощ і З. В. Рожановской [43], Р. Стіллер і С. Фішер, стверджували, що жінки досить виразно розрізняють кліторальний і вагінальний оргазм.

Подальші дослідження підтвердили їх правоту. Найсерйозніші зауваження на адресу В. Мастерса і В. Джонсон висловлювали психологи. «Сексуальні реакції», вивчені американськими вченими, це біосексуальні психофізіологічні реакції, які можна зафіксувати об'єктивними фізіологічними методами. Однак сексуальна поведінка людини до них не зводиться. Відомий американський психолог А. Маслоу, вітаючи працю В. Мастерса і В. Джонсон, одночасно закликав доповнити його дослідженнями, де сексуальність розглядалася б у контексті емоційних, любовних, особистісних відносин, а також у зв'язку з трансцендентними, містичними переживаннями, коли фізична близькість сприймається як священний акт і релігійна церемонія.

Вивчення копулятивного циклу як єдиного процесу парного взаємодії мало величезне методологічне значення. В кінці 70-х років на цій основі почалося експериментальне вивчення такого важливого явища, як синхронізація гормональних і психофізіологічних процесів подружньої пари та ін. Однак структура сексуальної поведінки будь-якої тварини співвідноситься з певною видовий програмою, яка від часті закодована генетично, а з іншого боку виробляється і засвоюється індивідами за допомогою навчання і в процесі спілкування з собі подібними[55].

Сексуальні властивості особистості. Вважається, що прояви сексуальності є вектором процесів навчання і всього комплексу біофізіологічних процесів, що відбуваються в організмі. Отже, не тільки форми сексуальної поведінки, але й мотивація і саме сексуальний потяг залежать від біологічних, психосоціальних і культурних факторів. Крім різних способів навчання (ідентифікації, наслідування і т.д.), на формування різних реакцій і форм сексуальної поведінки впливає вся особистість людини, особливо ступінь його розвитку і зрілості. Велике значення для оцінки зрілості особистості має також процес засвоєння поглядів, моральних норм і правил поведінки в ході розвитку особистості шляхом наслідування оточуючими. При цьому прийняті в суспільстві погляди і особливості

поведінки з часом починають сприйматися особистістю як свої власні. У процесі формування особистості відіграють певну роль і суб'єктивні чинники. При правильному соціальному розвитку людини значення особистісних чинників постійно зростає. Ступінь зрілості або незрілості особистості є одним з основних елементів, що формує і модифікує всі прояви сексуальності. Порушення ряду властивостей особистості, що характеризують її як незрілу, включає:

- 1) регуляцію поведінки індивіда на основі системи зовнішнього контролю, а не самоконтролю. Нездатність людини самостійно контролювати свою поведінку говорить про низький рівень засвоєння соціальних норм;
- 2) недостатньо виражена здатність до переживання почуття провини при збереженій тенденції до переживання почуття сорому, несправедливості;
- 3) недостатність моральних якостей, що виявляється відсутністю автономної та інтегрованої ієрархії цінностей, а також залежність рішень і вибору від визнаних авторитетів;
- 4) труднощі створення позитивних і стійких емоційних зв'язків з людьми;
- 5) сильну потребу в міжособистісних відносинах;
- 6) неможливість створити об'єктивну і стабільну картину навколишнього світу і власної особистості[59].

Нездатність до об'єктивної самооцінки призводить до відсутності стабільності поведінки і до неузгодженості з дійсністю уявлення про самого себе, внаслідок чого порушується один з найважливіших механізмів особистості (інтегруючий і регулюючий). Крім того, перевага егоцентричного типу регуляції особистості виражається в занадто великій розходженні між я ідеальним і я реальним, в нестійкості настрої і концентрації всіх почуттів на власній особистості. Ці перераховані вище риси незрілої особистості можуть бути виражені у кожної людини в різному ступені і роблять вплив на його сексуальну активність в цілому. На

сексуальну поведінку людини також впливають стреси, яким він піддається.

Стрес викликає:

- 1) порушення і дезорганізацію діяльності;
- 2) вкрай емоційний, неконтрольована поведінка, у зв'язку з чим з'являються ознаки порушення орієнтації в навколишньому, утруднення концентрації уваги, порушення зв'язності мислення;
- 3) зниження контролю над власними реакціями і поведінкою;
- 4) втрату логічності у вчинках;
- 5) спроби оволодіти ситуацією і впоратися із завданнями на основі примітивного методу проб і помилок; дезінтеграція активності, незважаючи на значні зусилля організму, не приводить до бажаних результатів.

Форми сексуальної поведінки є не ізольованою функцією статевих органів, а наслідком діяльності особистості. Вони глибоко і тісно пов'язані з особливостями характеру, пізнавальними здібностями, волевими рішеннями і всім комплексом партнерських факторів. Без цих зв'язків сексуальна активність була б позбавлена глибини індивідуальних переживань, що перетворюють її в більш широке явище, ніж тільки актуальне почуття релаксації і насолоди[59].

Причини ранніх сексуальних відносин. Причинами такого соціального явища стали не тільки соціальні рухи, але і перебудова моральної свідомості всього розвиненого суспільства. Можна виділити соціальні, фізіологічні, психічні та педагогічні причини.

Соціальні причини:

По-перше, це так звана «сексуальна революція». Найголовніша риса цієї революції - ослаблення жіночності. Через те, що жінка виконує важку фізичну роботу, багато чоловіків ставляться до жінок як до рівних собі. Омужчівання жінок, маскулінізація, коли вони переймають чоловічі риси і поведінку, і, навпаки, фемінізація чоловіків - нова риса психології сучасної людини, і в останні десятиліття вона стала особливо помітне. Особливо різко і яскраво це проявилось в русі феміністок, прихильниць так званого жіночого

рівноправності. У їх поведінці поряд з чоловічими достоїнствами - рішучістю, твердістю, безстрашністю - з'являються і чисто чоловічі пороки: схильність до пияцтва, лихослів'я, розбещеність в манерах і вчинках, куріння, безвідповідальне ставлення до потомства. Навіть у зовнішності жінки немов би відрікалися від усього жіночого: стягали, ховали, спотворюючи, груди, затулювали фігуру так, щоб не впадали в очі стегна. Вони беруть приклад у всьому - в одязі, взутті, звичках. А наслідки - скорочення народжуваності, падіння суспільних звичаїв, негативний вплив на державні устої. І причиною «сексуальної революції» є плутанина понять «тотожність» і «рівність». Так, все у нас рівні. Але не тотожні. І статеві відносини повинні будуватися не на вимозі однакового поведінки, а на повазі саме несхожості природи жіночої і чоловічої. Нерозуміння молоді істинного рівноправності і зведення його до гірших зразків чоловічої поведінки - одна з причин появи ранніх сексуальних відносин серед підлітків. Сигарета в зубах, різкий голос, занадто вільна, грубувата манера триматися, навмисно чоловічі мовні звороти - твердження такого «рівності» позначається не тільки в зовнішній манері триматися, одягатися, прагнення дівчат до мужності веде до втрати жіночої цнотливості і відповідальності за відносини.

По-друге, важливою причиною появи сексуальних відносин є внесення в особисте життя духу комерції. Сучасна реклама створила певний образ жінки - «машини для насолод». Еротизованого образ жінки і жіночий силует, пристосування для еротичних цілей стали стандартом постерів, оголошень, реклам, кінопродюсерів. Він переслідує людей і, зрозуміло, підлітків, перш за все всюди. Цьому також сприяє широке поширення нелегальної порнографії в друкованому, відео та цифровому (в Internet) варіантах, головне завдання якої змусити людину відчути задоволення від статевого акту, а також невірно поняті, некритично сприйняті вчинки героїв безлічі фільмів і любовних історій, романів. Поширення літератури і кінофільмів, не тільки зняли таємничі покриви з інтимних стосунків чоловіка і жінки, а й смакують подробиці, що пропагують «технологію сексу»,

призвело до того, що «Просвіт» молодь стала виявляти схильність до всякого роду збочень, різко зросла кількість психічних захворювань на цьому ґрунті, не кажучи вже про бурхливе зростання кількості венеричних захворювань.

По-третє, цьому сприяє також урбанізація. Урбанізація сприяє ослабленню уваги, контролю дорослих за дітьми. Що роблять діти за межами свого двору, кварталу часом батьки навіть і не здогадуються. Так як в місті більш інтенсивно спілкування, дорослі втомлюються від навантаження, у них знижується реакція на людину. А звідси неувага до виникнення проблем і питань, бажання залишитися одному, відключитися від усього і вся. А підлітки залишаються самі з собою і намагаються самотійно знайти відповіді на питання, що цікавлять. Особливо в період статевого дозрівання.

Фізіологічні причини. Прискорення статевого дозрівання підлітків: воно стало відбуватися рано як у дівчат, так і у юнаків. Наприклад, за 40 років у 14-річних дівчаток міста Вільнюса зростання збільшився на 9,66 см, вага - на 7, 98 кг, окружність грудей - на 8,2 см. У всіх країнах в даний час відзначається більш раніше дозрівання у дівчаток. Перша менструація у більшості сучасних дівчат буває в 12 - 14 років. При цьому відмічено, що у худорлявих дівчат вона буває пізніше, ніж у дівчат щільного складання. Зростання більшості сучасних дівчат закінчується ні до 20 - 23 років, як це мало місце раніше, а до 16 - 17, і виглядають вони вище і дорослішими, ніж виглядали їхні матері в такому ж віці. Більшість сучасних підлітків 15 - 16 років відповідають за фізичним і статевим розвитком 18 - 19-річним 20-30-х років минулого століття. Те ж саме відбувається в відношенні і юнаків: збільшення зросту і ваги, рання поява вторинних статевих ознак, рання полюція. Однак акселерація дала і інший побічний ефект - нерівномірність у фізичному розвитку старшокласників.

Приблизно четверта частина старшокласників різко випереджають в фізичному розвитку своїх однолітків, і приблизно п'ята частина відстає на 1-2 роки. У класі майже завжди за зовнішнім виглядом можна виділити рано дозрівають дівчаток-акселераток, які, як правило, бувають приосадуватими

у повному обсязі. Вони перевершують в зростанні своїх пізно дозрілих ровесниць - ретарданток, поки останні не пройдуть період стрибка в зростанні і не стануть вище і стрункіше. Максимум відмінностей в зрості і вазі між рано і пізно дозрівають дівчатками доводиться на 12 - 14 років. Крім того, дівчатка, розвиваючись швидше хлопчиків, обганяють останніх на 1,5 - 2 роки. Тому частина сьогоднішніх десятикласниць, і тим більше одинадцятикласниць, можна сміливо назвати молодими жінками. Це створює специфічну ситуацію в класі, так як рівень фізичного розвитку дівчаток, так і юнаків, накладає серйозний відбиток на стиль поведінки, інтереси, ціннісні орієнтації і спосіб життя школярів. Тому вчителю доводиться мати справу з класом, в якому фактично кілька вікових груп, що відрізняються один від одного.

Психологічні причини. Велику психологічну роль в утворенні ранніх сексуальних відносин грає так звана підліткова гіперсексуальність - момент, коли статевий потяг найбільш сильно виражено не тільки різким збільшенням виробництва гормонів в організмі, але і тривалим інтересом до протилежної статі. В даному випадку, коли закоханість у обох сприймається за любов, юнаки (а іноді дівчата) вимагають від своєї коханої «доказів» любові, примушуючи їх до фізичної близькості. Хоча дівчата і намагаються утримати, відговорити своїх друзків переходити грань близькості, вони і самі здаються, схильні до цікавості, вступаючи в статевий контакт. Саме безконтрольний розвиток гострої гіперсексуальності дуже часто є причиною фізичної близькості, причому ініціатива, не завжди йде від юнаків, дівчата теж проявляють цікавість.

Педагогічні причини. Основною причиною є непередбачене в деталях статеве виховання юнаків і дівчат. Та й, власне кажучи, його у нас в країні немає. Були окремі спроби ввести в школах предмет про статеве виховання, але кожен раз програми цієї дисципліни не були задовільні для чиновників з вищих інстанцій (то занадто сміливо, то дуже слабо). До того ж самі батьки не намагаються пояснити дитині, що з ним відбувається, звідки беруться

діти, чому це можна робити, а то не можна, і так далі. Відомо, як насторожено ставляться дорослі до дружби між юнаками та дівчатами. Батьки іноді впадають в паніку від одних розмов підлітків про любов.

Цілком ймовірно, ці страхи породжені побоюванням не того, що справжня, справжня любов осяє їх дитини, а того, що еротичне занепокоєння він прийме за високе почуття. Бояться вони і сексуального досвіду, що цим їхня дочка або син обіднить свою долю. А оскільки і старші, і молодші користуються одним словом «любов» і коли прославляють її, і коли лякають нею себе і інших, то і виходить, що дорослі - вічні вороги любові наступного покоління, хоча самі вважають її найбільшим щастям в житті. Останнім часом зростає число підлітків, ще зі шкільної лави дізналися смак задоволення від проведення сексуального акту. Найчастіше до цього спонукало бездумне цікавість. А то його і не було. «За компанію», «щоб не виглядати боягузом», «не хотілося ображати відмовою» - яких тільки пояснень не чують ті, кому доводиться стикатися з наслідками: юристам, лікарям, педагогам. І звичайно - зневіреним батькам. Багато з них твердять: «Ми ж попереджали - стережися!» А чого і чому остерігатися, більшість тат і мам відверто сказати бояться або не вміють. Натяки ж і беззмістовні загрози часом лише провокують зло. Наслухавшись порад про обережність у відносинах з однолітками, доти чисті в помислах юнаки і дівчата починають шукати і, природно, знаходять в своїх почуттях той таємний поклик крові, який тільки і чекає, щоб його виявили. Тут він і вирветься на волю, і піде палахкотить в серці, спалюючи на своєму багатті розсудливість і витримку, а юнак і дівчина потайки від дорослих усамітнюються, щоб розібратися в своїх відчуттях.

Таким чином однією з основних і найбільш значних причин буде прагнення пізнати сексуальність і отримувати задоволення в набагато більш ранньому, в порівнянні з нами навіть, віці. Під словом секс ми розуміємо сукупність соціальних, тілесних, психічних процесів і потягів, в основі яких лежить задоволення статевого потягу. Але не завжди людина готова

повністю використовувати цей дар, тому для сексуальності потрібно бути психічно і соціально зрілим[87].

А от Г. Айзенк запропонував типологію особистості, в якій відмінності між окремими типами засновані на взаємопов'язаних особливостях. Особи, що відносяться до типу «Е» (від «екстраверсія»), характеризуються товариськістю, імпульсивністю, активністю, безтурботністю, радісним настроєм і врівноваженістю в житті. У них завжди багато друзів протилежної статі, вони рано починають статеве життя, легко, без внутрішніх конфліктів знаходять виправдання подвійної моралі, охоче беруть участь у групових сексуальних розвагах. Особи, що відносяться до типу «Н» (від «невротизм»), характеризуються яскравою, але лабільною емоційністю, легко піддаються настрою, страждають безсонням, нервові, дратівливі й відчують почуття власної неповноцінності. У них завжди багато сексуальних проблем, вони їх лякають, їм важко встановлювати контакти з особами протилежної статі, часто у них виявляються сексуальні дисфункції (відсутність оргазму у жінок, ерекцій у чоловіків). Особи, що відносяться до типу «П» (від «психотизм»), часто ізольовані в суспільстві, конфліктні, бездушні по відношенню до оточуючих людей і тваринам. Вони не демонструють свою сексуальність і не терплять її проявів у інших, не сприймають подружнє життя і сексуальні переживання, вороже налаштовані по відношенню до загальноприйнятих моральним нормам, правилам поведінки. Сексуальні властивості особистості.

Особи, що відносяться до типу «Л» (брехуни), намагаються представити себе краще, ніж вони є насправді. У суспільстві вони завжди добре адаптуються, терпимі тільки до тих форм сексуальної поведінки, які прийняті в суспільстві. У чистому вигляді вищевказані типи зустрічаються рідко. У всіх типів зв'язок між установкою щодо сексуальності і особистістю однакова в обох статей. Крім того, існує певна залежність між рівнем андрогенів і сексуальною поведінкою, характерним для особистісного типу «П».

Процес навчання є основним елементом, що формує почуття полові приналежності, статеву роль, сексуальні уподобання і форми поведінки, а також вираженість сексуальної мотивації. Відповідно до екологічної моделлю сексуальності не тільки сексуальна зацікавленість і форми сексуальної поведінки засновані на процесах навчання, але й вираженість сексуальної мотивації. При цьому мова йде про регуляцію інтенсивності сексуального потягу, а не тільки про зовнішні впливи, спрямованих на гальмування проявів сексуальної активності, що визначається процесом соціалізації, тобто соціальної регуляції і контролю. Згідно О. Шмідту [59] соціальна регуляція інтенсивності сексуального потягу може здійснюватися за такими напрямками, як:

- 1) позбавлення можливості навчання;
- 2) збільшення можливостей навчання;
- 3) зниження потягу з одночасною вимогою високої сексуальної активності.

Таким чином, соціальна регуляція інтенсивності сексуального потягу являє собою потрійну модель контролю сексуальності суспільством. Перша модель заснована на позбавленні можливості навчання. Наслідком подібного процесу соціалізації з'явилося б розв'язок в суспільстві осіб з низьким рівнем статевого потягу, що проявляють низьку сексуальну активність і мінімальні сексуальні фрустрації. Сексуальні властивості особистості. Друга модель заснована на збільшенні можливостей навчання, тобто таке суспільство всім своїм членам починаючи з раннього віку постійно представляє різні можливості навчання, завдяки чому відбувається максимальний розвиток сексуального потягу. Це проявилось б у сприйнятті, позитивній оцінці і рекомендації різних форм сексуальної поведінки у всіх вікових групах. Відповідно до третьої моделі соціальної регуляції сексуальності можна уявити суспільство, яке позбавляє своїх членів можливості навчання і обумовлює тим самим низький рівень сексуального потягу, але одночасно вимагає високої сексуальної активності, пропагуючи її як символ високого

положення і гарантію щастя. У такому суспільстві люди стали б тренувати сексуальність, виходячи за рамки випробовується сексуального потягу, технічно вдосконалюватись без відповідної емоційної реакції. У схожій ситуації перебуває частина старшого покоління сучасного суспільства, представників якого в дитинстві виховували в дусі безумовного обмеження сексуального потягу і які в даний час стали свідками сексуальної пропаганди, яка не узгоджується з їх слаборозвиненим сексуальним потягом.

На основі статистичного аналізу Г. Айзенк виділив 12 основних факторів сексуального поведіння: терпимість; задоволеність; невротичний секс, коли в наявності конфлікт між сексуальними потягами індивіда і його внутрішніми заборонами; безособовий, деіндивідуалізований секс; порнографія і відношення до сексуального стимулювання; сором'язливість; соромливість; домінантність і підпорядкованість, ставлення до ідеї сексуальної рівності; сексуальне відраза; сексуальне збудження; фізичний секс і ставлення до тілесної сторони сексуальності; агресивний секс. Укрупнення їх дає два більш загальних фактора: сексуальне лібідо на противагу низькому рівню сексуальних потреб, стриманості і скутості, і сексуальна задоволеність на противагу незадоволеності, фрустрації та патології. Крім істотних статевих відмінностей, про які говорилося вище, Г. Айзенк відзначає тісну залежність стилю сексуального життя від типу особистості. Екстраверти раніше інтровертів і амбівертов починають статеве життя, мають більше сексуальних контактів з більшим числом партнерів і в більш різноманітних формах; надають більше значення еротичній любовній грі; швидше звикають до сексуальних стимулів, тому вони більше інтровертів і амбівертов орієнтовані на зміну партнерів, ситуацій і т.д. Екстравертам легко дається зближення з особами протилежної статі, вони отримують більше задоволення від своєї сексуальності і не відчують у зв'язку з нею тривог і сумнівів. Стримані і загальмовані інтроверти тяжіють до більш індивідуалізованим, глибоким, тонким і стійким відносинам. Це часто пов'язане з психологічними проблемами і труднощами (знайти близьку

людину значно важче, ніж когось, з ким можна "переспати"). Психотипи мають високий показник по лібідо, воліють безособовий секс, відчують сильне статеве збудження і часто не визнають ніяких соціальних і моральних обмежень. Однак вони рідко задоволені своїм сексуальним життям і часто схильні до нестандартної поведінки, включаючи груповий секс; їх установки відрізняються грубої біологізації сексу в протилежність романтичним цінностям, на які орієнтуються інтроверти. Невротики часто мають сильне лібідо, але не можуть цілком задовольнити його, відчуючи сильне почуття провини і тривоги з приводу своєї сексуальної активності, а також внаслідок труднощів у спілкуванні. Індекс сексуальної задоволеності в них нижче, ніж у всіх інших груп. Секс часто здається їм небезпечним і огидним, а власні потягу - ненормальними. У цієї категорії людей найчастіше зустрічаються такі психосексуальні проблеми і порушення, як аноргазмія і фригідність у жінок, передчасна еякуляція і імпотенція - у чоловіків. Облудники зазвичай пізно починають сексуальне життя, не схвалюють позашлюбних зв'язків, уникають сексуального експериментування, сприймаючи сексуальність скоріше в ідеалістичному, ніж в натуральному світлі. Слабке лібідо поєднується у них з достатньою мірою задоволеності своїм статевим життям - вони просто не мислять собі інших можливостей. На думку Г. Айзенка, ці особистісно-поведінкові синдроми наполовину обумовлені генетично, а наполовину - соціальними факторами. Однак він сам більше підкреслює біологічні детермінанти, пов'язуючи відмінність між екстравертами і інтровертами насамперед з рівнем збудливості кори головного мозку, невротизм - з активністю вегетативної нервової системи, а психотизм, імовірно, - з особливостями гормональної секреції, від якої залежить також сила лібідо. В остаточному підсумку, Г. Айзенк говорить про наявність 4 головних типів або груп людей, що розрізняються характером своїх сексуальних почуттів і поведінки.

1) Індивіди зі слабким лібідо не цілком задоволені своїм статевим життям; це стійкі інтроверти, становлять опору відповідної моралі.

2) Стійкі екстраверти, що поєднують високу лібідо з високою сексуальною задоволеністю, але не дуже стабільною статевим життям.

3) Нестійкі інтроверти, у яких слабке лібідо сполучається із сильними внутрішніми гальмами, почуттям провини і комунікативними труднощами, результатом чого є постійний сексуальна незадоволеність.

4) Люди з сильним лібідо і одночасно - з високими показниками по психотизму або ж поєднують високу ступінь невротизму з сильною екстраверсією; вони не тільки самі випробовують сексуальну незадоволеність, але й становлять небезпеку для оточуючих.

Висновки Г. Айзенка про зв'язок сексуальної поведінки з екстраверсією-інтроверсією і невротизмом підтверджуються й іншими дослідженнями. Е. Шнабль, обстеживши 3 500 чоловік, встановив, що розлади потенції і оргазму значно частіше зустрічаються у людей із слабким типом нервової системи (меланхоліків). Найбільші труднощі в сексуальній сфері, як і в людських взаєминах взагалі, випробовують люди недостатньо контактні, емоційно загальмовані, страждаючі комплексом неповноцінності або зниженим самоповагою. Екстраверти виявляють більше любові до своїх партнерів, ніж інтроверти, прихильності яких психологічно більш суперечливі і пофарбовані почуттями тривоги й непевності. Можливо, що позначаються завищені очікування інтровертів щодо "справжньої любові". Значна частина відмінностей між інтро- і екстравертами обумовлена різним вихованням і розвитком в дитинстві і юності. Серед екстравертів більше людей, які виростили в ліберальній, сексуально-терпимому середовищі, тоді як у вихованні інтровертів було більше заборон і обмежень. Свій перший оргазм екстраверти пережили на півроку, перший сексуальний контакт - на рік, а перший статевий акт - на півроку раніше інтровертів. У момент опитування ще не мали сексуального досвіду : 7% екстравертивних і 14% інтровертивних жінок і відповідно 1% і 7% чоловіків. Вплив інтро - екстраверсії у чоловіків сильніше всього позначається на перших фазах розвитку відносин, від знайомства до встановлення міцного сексуального

партнерства. У жінок воно триває довше, поширюючись і на відносини з постійним партнером, чоловіком. Однак не існує таких психічних рис, які б при всіх умовах давали одне і те ж поведінку. Це вірно і щодо сексуального темпераменту. Багато індивідуально-типологічні властивості, істотні в підлітковому і юнацькому віці, можуть надалі втрачати частину свого колишнього значення. Наприклад, при дослідженні 631 німецької подружньої пари з 10-річним шлюбним стажем єдиним статистично значущим чинником сексуальної задоволеності виявилось якість подружніх відносин, а не ступінь індивідуальної інтро - екстраверсії подружжя. Висока сексуальність виявилась тільки в щасливих шлюбах. У більш молодих, неодружених, частіше міняють партнерів людей індивідуально-психологічні властивості означають більше, але в тривалому шлюбному союзі вони до деякої міри погашаються, нівелюються взаємної адаптацією та умовами спільного життя. Вирішальне значення набуває партнерський секс, взаємна адаптація подружньої пари. Періоди сексуальності у чоловіків включають і період юнацької гіперсексуальності [1,2].

А стосовно питання одностатевих стосунків, як одного із основних показників готовності учасної молоді до вступу у сексуальні відносини відомо, що відомий американський вчений Х. Елліс так охарактеризував виклад життя його гомосексуальних відносин: «Ці історії були отримані приватним чином; їх герої не є мешканцями в'язниць і божевільних будинків, в більшості випадків вони ніколи не консультувалися з лікарем щодо своїх інстинктів. Вони ведуть життя звичайних, а іноді і шанованих членів суспільства»[66]. Радикалізм цього викладу полягав у тому, що гомосексуали зображувалися нормальними людьми, що відрізнялися від інших переважно тільки своїми сексуальними уподобаннями.

А. Кінсі у своїх дослідженнях людської сексуальності, заснованої на вибірці з кількох тисяч осіб у 1940-1950-х роках, запропонував семибальною шкалою сексуальності (так звану шкалу Кінсі), «підкреслюючи безперервність градацій між виключно гетеросексуальними і виключно

гомосексуальними особистими історіями»[81]. Крайні точки на цій шкалі відзначають людей з однозначними перевагами, а проміжні - тих, для кого характерне поєднання гетеросексуального і гомосексуального початку в тій чи іншій пропорції.

Поряд з А. Кінсі, одним з найбільш відомим дослідників гомосексуальності вважається Е. Хукер. Значні результати її досліджень були опубліковані в роботі «Адаптованість відкрито гомосексуальних чоловіків» (1957) [82]. У цій роботі за допомогою клінічних діагностичних тестів Роршаха і ТАТ порівнювалися психологічні характеристики гетеро-і гомосексуалів. Незалежні експерти виявили, що рівень психологічної адаптації учасників експерименту не відрізняється, і не змогли визначити, які результати тестів належать гомосексуалів. Висновок, зроблений Е. Хукер, полягав у необхідності відмови від концепції гомосексуальності як психічного захворювання.

1.2. Розвиток сексуальності протягом життя

До народження статевий розвиток людини зумовлюється біологічними механізмами. Із формуванням ознак статі на нього починають впливати і психосоціальні фактори. У процесі свого розвитку дівчинка стає підлітком, дівчиною, жінкою, матір'ю, а хлопчик - підлітком, юнаком, чоловіком, батьком. Особливо відповідальними і складними в біологічному й особистісному планах є періоди становлення, розвитку і змін статевої функції людини, яка, на відміну від усіх інших, цілком залежить від віку. Кожному з вікових періодів властиві специфічні параметри норми й аномалії, в кожному з них можливі затримання або пришвидшення розвитку, поява ознак, що відповідають іншим віковим періодам, а також типові характерологічні реакції і психосоматичні взаємовпливи партнерів. Визначення термінів початку та особливо закінчення періодів досить відносне. Найважливіше у системі вікових періодів - послідовність стадій[39].

Психосексуальний розвиток за З. Фрейдом. За концепцією психосексуального розвитку З. Фрейда, парапубертатному періоду відповідають оральна, анальна та фалічна стадії (табл. 1).

Таблиця 1

Психосексуальний розвиток дитини за З. Фрейдом

Вікові періоди розвитку сексуальності	Стадія	Вік	Зона зосередження лібідо	Завдання і досвід, що відповідають періоду
Парапубертатний	Оральна	0-1,5 років	Рот (смоктання, ковтання, жування)	Відвикання від грудей чи пляшечки; відділення себе від материнського тіла
	Анальна	1,5-3 років	Анус (утримання та виштовхування фекалій)	Привчання до туалету (самоконтроль)
	Фалічна	3-6 років	Статеві органи (мастурбація)	Вирішення Едіпового комплексу та комплексу Електри шляхом ідентифікації себе з дорослим тієї статі, що є зразком для наслідування
Перед-пубертатний	Латентний період	6-12 років	Відсутня (сексуальне затишшя)	Розширення сексуальних контактів
Пубертатний, статевої зрілості,	Генітальна	Від 12 років	Статеві органи	Встановлення інтимних стосунків,

інволюційний		до смерті	(гетеро- сексуальні статеві контакти)	закоханість, трудова діяльність
--------------	--	--------------	--	------------------------------------

Пубертатний період (12-17 років). Упродовж пубертатного періоду, тобто періоду статевого дозрівання, у фізичному стані підлітка відбуваються суттєві зміни: "ривок росту", формування вторинних статевих ознак (у дівчат з'являються менструації, у хлопчиків - здатність до еякуляції). Внутрішня перебудова організму закінчується досягненням статевої зрілості. На цьому етапі життя відбуваються важливі зміни у психіці.

Біологічні аспекти сексуальності у пубертатному періоді. Процес статевого дозрівання контролюється гіпоталамічним відділом мозку: спочатку в нього включається гіпофіз, а потім інші відділи гормональної регуляції, перебудова якої супроводжується змінами фізичної зовнішності і психічної сфери. У пубертатному періоді у хлопців і дівчат завдяки активному продукуванню статевих гормонів відбувається "ривок росту". У дівчат - приблизно у 12 років, у хлопців - 14 років. У зв'язку з цим дівчата віком 11-14 років значно вищі за хлопців. Зніжковіння, яке відчувають хлопці, зазвичай минає в середині підліткового періоду, коли вони наздоганяють у зрості своїх подружок, а потім стають вищими за них.

Підлітковий "ривок росту" не завжди рівномірно охоплює різні частини тулуба, тому підлітків часто порівнюють із "гидкими каченятами". Наприклад, ріст стопи приблизно на чотири місяці випереджає ріст гомілки, через що вона здається непропорційно великою. Декого це засмучує: підлітки не розуміють, що пропорції їхнього тіла через певний час стануть гармонійними.

Взаємозв'язку між раннім "ривком росту" і ростом дорослої людини не встановлено. Тому підлітки, яких через низький зріст дратують малими, до

16-17 років можуть наздогнати і перегнати за цим показником своїх однолітків.

Статеве дозрівання дівчат. Першою ознакою статевого дозрівання дівчат є розвиток молочних залоз, який може початися у 8-13 років. На початку росту залози мають вигляд невеличких горбиків ("грудні бруньки"). Із часом соски і навколососкові кола збільшуються, а опуклість грудей стає помітнішою. У деяких дівчат до 12 років молочні залози стають цілком розвиненими, в інших це відбувається до 19 років чи навіть пізніше. Ріст молочних залоз контролюють рівень естрогенів та спадкові фактори.

Невдовзі після початку росту молочних залоз з'являється волосся на лобку (спочатку рідке, слабо пігментоване, потім темне, жорстке, хвилясте). До того часу продовжується піхва, збільшується матка. Менструації зазвичай починаються до завершення формування молочних залоз і майже завжди - після максимального "ривка росту". Це відбувається не в усіх дівчат в одному віці (перша можлива у 8 і 16 років, а в середньому - в 12,5 років). Протягом першого року менструації часто є нерегулярними, а овуляція зазвичай відсутня. Однак вона можлива і в першому менструальному циклі, тому під час статевих контактів підліткам варто використовувати протизаплідні засоби.

Характерним аспектом статевого дозрівання дівчат є посилення вагінальної секреції внаслідок зміни гормонального статусу. Статеве збудження незалежно від причин, що його зумовлюють (сексуальні фантазії, читання еротичної літератури, реальна статева активність), зумовлює підвищену вагінальну секрецію. Вона може відбуватися і спонтанно, безвідносно до сексуальних думок чи активності. Відчуття зволоження піхви можуть здаватися дівчинці-підлітку приємними, а можуть і викликати почуття сорому, тривогу.

Статеве дозрівання хлопчиків. Зовнішні ознаки дозрівання хлопчиків, що також зумовлюється статевими гормонами, зазвичай з'являються на рік-два пізніше, ніж у дівчат. Найпершою з них є збільшення

розміру яєчок. Підвищення концентрації тестостерону стимулює ріст статевого члена і придаткових органів чоловічої репродуктивної системи (передміхурової залози, сім'яних пухирців і придатків сім'яників). Еякуляція до статевого дозрівання відсутня, бо сім'яні пухирці починають функціонувати тільки після отримання належних гормональних сигналів.

Розвиток геніталій у хлопчиків починається приблизно в 11,6 року; їх розмір і форма стають такими, як у дорослих чоловіків, здебільшого у 14,9 року. У деяких хлопчиків процес розвитку геніталій є дуже прискореним (приблизно протягом року), а в інших може тривати до 5,5 років. Утворення сперми починається в дитячому віці і стає постійним у період статевого дозрівання. Тоді формується і здатність до запліднення.

У процесі статевого дозрівання у хлопчиків відсутнє явище, подібне до менструації, однак нічні еякуляції, за твердженнями дослідників, мають аналогічне психологічне значення. Проте багатьом хлопчикам на початку пубертатного віку не розповідають про нічні еякуляції (полюції), тому вони їх дивують, декого навіть лякають. Так само, як дівчата, яких не попередили про початок менструацій, можуть сприймати їх як ознаку хвороби, хлопчики, прокидаючись вночі в чомусь вологому і липкому, починають хвилюватися, підозрюючи наявність у себе захворювання чи травми. Навіть будучи обізнаними з цим, багато з них у період статевого дозрівання ховає "докази" (простирадло, піжаму), соромлячись батьків.

Психологічні аспекти сексуальності у пубертатному періоді. На розвиток сексуальності на цьому етапі життя впливає пубертатна криза, яка є дуже складною. Її характер обумовлюється не лише гормональною, а й радикальною перебудовою психічної сфери. Це пов'язано з перехідним характером розвитку підлітка: внутрішньо він уже не може миритися зі своїм пасивним станом залежної дитини, та зовнішнє середовище відкидає його право на прийняття відповідальних ролей дорослого, примушуючи відчувати власну соціальну незрілість та економічну залежність.

На фоні загальної вразливості психіки особливо страждає сексуальна сфера. У пубертатному періоді статеві свідомість переходить від романтичної стадії через засліплення сексуальною фазою з її постійною фіксацією психіки на генітальній сфері до стадії зрілої статевої свідомості, поєднаної з високими ідеалами кохання.

Специфічне поєднання впливу біологічних і соціальних факторів у пубертатному періоді породжує типові зміни у психіці підлітка, які передусім пов'язані з формуванням характеру, особистісних якостей. Саме в цей період спостерігається пік індивідуально-типологічних проявів у діапазоні від м'якої акцентуації характеру до значних психопатичних девіацій.

Із усвідомленням власної індивідуальності зменшується залежність підлітка від батьків, підвищується значення стосунків з однолітками. У процесі спілкування з ровесниками він отримує необхідні підтримку і спонуки. У цьому віці надзвичайно сильне бажання жити по-своєму, виправляти помилки минулих поколінь. Потреба підлітків у свободі поєднується з бажанням бути подібними до своїх друзів, хоч поєднати це часто не вдається. Підліток стає рабом "норми", і найменше відхилення від групового стандарту щодо манери триматися, зачіски, одягу різко загострює в ньому почуття недосконалості. Одночасно з розвитком самосвідомості, посиленням рефлексії виникає почуття самотності, загострюється потреба в розумінні його переживань, товариській участі, груповому прийнятті. Паралельно з цим відбувається активний процес закріплення психосексуальної орієнтації з побудовою еталонного образу партнера.

Підлітки особливо бажають виглядати привабливо. Це бажання безпосередньо стосується того, як вони сприймають власне тіло, який його образ вони для себе створили. Цінність особистості нерідко вимірюється зовнішньою привабливістю, і підлітки, які перебувають під впливом засобів масової інформації, дуже швидко починають це усвідомлювати. У сучасному світі навіть дорослі надмірно стурбовані власною зовнішністю, а в підлітків ця стурбованість переходить раціональні межі. Це спричинено тим, що 15-

річний хлопець може бути на 15 см нижчим середньої дівчини свого класу, а 14-річна дівчина може важити 65 кг при зрості 165 см. Страждання від усвідомлення власної неповноцінності робить їх сором'язливими. "Як я виглядаю? " - це питання для підлітка набагато серйозніше, ніж для дорослого, адже в цьому віці кожна і всі разом фізичні особливості стають предметом ретельної уваги і вивчення. Підліток прагне будь-якою ціною уникнути неподібності на інших, а будь-яке небажане фізичне відхилення від стандарту призводить до глузувань чи відторгнення його однолітками.

Надмірна концентрація уваги на власній зовнішності спричинена тим, що підліток ще не відчув себе особистістю, тому для нього питання "Як я виглядаю?", "Яким інші мене бачать?" тотожні питанню "Хто я є?". Крім того, більшість підлітків ще не виробило достатньо широкої концепції самооцінки на основі власних достоїнств, особистісних особливостей і характеру стосунків з людьми, яка б могла бути противагою думці про власну непривабливість.

Стурбованість підлітка власною зовнішністю посилюється тим, що в процесі статевого дозрівання відбувається ріст тіла, змінюються його розміри, форми та обриси. Дівчатка-підлітки можуть переживати, спостерігаючи за розвитком молочних залоз, порівнюючи їх параметри з тим, що бачать у подруг і знайомих. Хлопці також помічають ріст молочних залоз у дівчат-однолітків, нерідко порівнюючи їх розміри в однокласниць. Із цієї причини надмірний розвиток, як і малі розміри, грудей викликає в дівчат саме зніяковілість.

Зосередження уваги хлопців на розмірах власних статевих органів не є таким загостреним, оскільки вони не настільки помітні. Однак хлопці оцінюють міру чоловічої зрілості за зростом, розвитком м'язів, наявністю волосся на обличчі, зниженням тембру голосу. Підлітки, які повільно розвиваються фізично, відчувають страх перед роздягальною, де їм доводиться оголювати тіло та виставляти його на огляд однолітків, адже через недостатній розвиток м'язів вони можуть бути піддані глузуванню. Ця

стурбованість власною зовнішністю у більшості випадків з подальшим фізичним і психічним розвитком поступово зникає, однак у підлітковому періоді вона має першочергове значення.

Переживання у зв'язку з уявленнями про власне тіло цілком логічні, оскільки встановлено прямий зв'язок між фізичною привабливістю та соціальним статусом у групі підлітків.

У пубертатному періоді хлопці й дівчата стурбовані не лише власною зовнішністю, а й вивченням власного тіла. Це може бути для них непростюю проблемою, оскільки дорослі часто не пояснюють їм усіх аспектів статевого дозрівання, а нестача знань породжує тривогу. Зокрема, багато дівчат не знає, що підвищення концентрації естрогенів у крові супроводжується нормальними виділеннями з піхви, і нерідко бентежиться чи відчуває тривогу, зауважуючи плями на нижній білизні. Хлопці можуть так само реагувати на нічні еякуляції, якщо ніхто не пояснить їм, що це - результат нормального розвитку організму. Неочікувана ерекція, яка виникає в невідповідні моменти (наприклад, коли хлопчика викликають до дошки), також викликає розгубленість чи хвилювання.

Одним із способів пізнання підлітками власного тіла є роздивляння та обмацування. Деякі з них можуть годинами розглядати най дрібніші подробиці будови зовнішніх статевих органів, користуючись люстерком, лінійкою, сантиметровою стрічкою (особливо це стосується хлопчиків), щоб дізнатися їх розміри. Так само ретельно дівчата-підлітки розглядають свої груди, звертаючи увагу на різницю в їх розмірах, наявність чи відсутність волосся на навколососкових ділянках, розмір і форму сосків. Зовнішній огляд зазвичай переходить в обмацування, під час якого підлітки обох статей, експериментуючи, намагаються зрозуміти, які відчуття і реакції приносить їм те чи інше торкання.

Таке ознайомлення із власним тілом поступово призводить до усвідомлених спроб досягти статевого збудження. Підліткам цікаво, в який спосіб можна збудити себе, наскільки швидко це станеться, як пов'язати

фантазії з їх фізичним наслідком, чи довго триватиме збудження, як швидко воно відновиться, як послабити його на певний час, якими є відчуття під час оргазму або після збудження без оргазму. Все це є репетицією майбутньої сексуальної активності, сприяє кращому розумінню себе.

Процес пізнання власного тіла в кожного-підлітка відбувається по-різному. Однак більшість хлопчиків, щоб задовольнити свою допитливість, усамітнівшись, робить спроби надіти презерватив. Із подібною метою дівчата-підлітки пробують ввести у піхву якийсь предмет. Допитливість, бажання "діяти, як дорослі" - нормальні компоненти розвитку в підлітковому віці.

Темп психічного розвитку під час статевого дозрівання то прискорюється, то сповільнюється. У той же час формування одних психічних процесів випереджає інші, т. Е. Дозрівання особистості відбувається диспропорційно. Розумовий розвиток досягає рівня гіпотетико-дедуктивного мислення. Однак особливості межполушарного взаємодії складаються до кінця пубертату. А дозрівання лобових часток, що визначає планування поведінки - ще пізніше. Афективна сфера характеризується схильністю до емоційної збудливості, підвищеною реактивністю, легкими переходами від екзальтації до депресії. Спілкування для підлітка складає непросту задачу. Хвилюють специфічні вікові питання: право на автономію, визначення свого місця в світі, вироблення життєвої позиції, формування психосексуальної орієнтації.

Особливості підліткової психіки визначаються дисоціацією між зрілістю фізичної, психічної і соціальної. Саме ця дисоціація і зумовлює визначення юнацького віку як «важкого».

Міжстатеві сексуальні стосунки у пубертатному періоді. Дитяча сором'язливість, яка проявлялася в обох статей (акцентована байдужість, несприйняття протилежної статі), у підлітковому віці змінюється допитливістю, а з часом - постійним взаємним тяжінням. Статева свідомість трансформується від романтичної до еротичної стадії, що супроводжується

появою хвилюючого інтересу до еротичних ситуацій у кіно, літературі, навколишньому середовищі тощо.

Пізнання тіла відбувається не лише наодинці, а й при взаємних торканнях, поцілунках, оголеннях. У ранньому підлітковому віці виражені сексуальні дії, як правило, відсутні. Однак спільне проведення дозволяє створює передумови несміливих і незграбних парних взаємин. Торкання й обійми у танцях стають першою стадією пізнання однолітками іншої статі і науки сексуальних пестоців. Підлітки довго тримаються за руки, притискаються одне до одного (хлопчик кладе руки на плечі дівчини, а через якийсь час його рука опускається нижче, вперше "випадково" торкаючись її грудей). Невдовзі ці ігри суттєво змінюються, і деякі 17-18-річні юнаки вже на першому побаченні вдаються до орального сексу.

За отриманими А.-Ч. Кінзі даними, до 15-річного віку 39% дівчат і 57% хлопців уже мали досвід такої форми сексуальної активності як петинг; серед 18-річ них хлопців і дівчат - 80%. До 19-річного віку петинг завершувався оргазмом лише в 21% хлопців і 15% дівчат. За іншими даними, сексуальний досвід у 22% опитаних підлітків не сягав далі поцілунків, 17% вдавались до сміливіших пестоців без статевої близькості.

Із часом все більше підлітків вдаються до орально-генітального сексу, в т. ч. й незаймані хлопці та дівчата. Для них такий секс є психологічно безпечним, оскільки зберігає незайманість і водночас забезпечує інтимний статевий контакт. Багато дівчат вдається до оральногенітального сексу лише тому, що його хоче партнер, хоча самі не знаходять у цьому нічого приємного. Іноді навіть переживають дискомфортні відчуття. Багатьох хлопців не дуже приваблює кунілінгус, однак вони роблять те, що їм не подобається, щоб отримати те, що подобається. Деякі підлітки розглядають орально-генітальний секс як засіб встановлення вищих інтимних стосунків із партнером та отримання сексуального задоволення.

Прогулянки, танці, участь у вечірках, походи у кіно для більшості підлітків стають підготовкою до встановлення більш "серйозних" стосунків,

які потім переростають у гетеросексуальні спілкування пар. Ступінь емоційної близькості, сексуальної інтимності у таких стосунках посилюється з дорослішанням підлітків, набуттям ними відповідного досвіду. При цьому характер їхніх стосунків може бути різним. В одних випадках настає справжня закоханість, яка призводить до статевої близькості вже в 13-14-річному віці. Частіше, щоправда, сексуальне експериментування завершується статевим актом у пізньому підлітковому віці. Статева активність підлітків можлива без любовного почуття.

Для хлопців секс здебільшого є способом самоствердження, демонстрації переваг, для дівчат - можливістю привернути до себе увагу, стати об'єктом залицяння, налагодити інтимні стосунки. Перші статеві зносини можуть принести радість, задоволення, почуття близькості, а можуть слугувати і джерелом дискомфорту, розчарування, почуття провини.

Вік вступу підлітків, особливо дівчат, у перші статеві зносини поступово знижується. Однак хлопці-підлітки активніше шукають статевої близькості, ніж дівчата. Перші статеві зносини по-різному сприймають хлопці і дівчата, хоч усі вони у зв'язку з цим сильно нервують. Дівчат більше хвилює, чи правильно вони вчиняють, погодившись на близькість, хлопців - чи правильно вони діють. Для дівчат мотивацією вступу в статевий зв'язок зазвичай є прагнення здобути чи посилити прихильність чоловіка, хлопці більше керуються прагненням сексуального успіху і фізичної насолоди.

У хлопців навіть перший сексуальний досвід здебільшого пов'язаний із позитивними емоціями, оскільки до першого статевого акту вже пробуджується їх сексуальність. Після цього вони активно шукають повторної близькості. У дівчат початок сексуального життя супроводжується не тільки побоюваннями (страх завагітніти, бути покинутою, можливість абортів тощо), а й фізичною травмою (позбавлення дівочої незайманості), що асоціюється з негативними переживаннями, дискомфортними відчуттями.

В історичному аспекті сексуальна поведінка підлітків зазнає певних змін. Одна з них полягає у зміні типу зв'язку, завдяки якому хлопці

здобувають перший сексуальний досвід. На початку XX ст. хлопчики зазвичай отримували його з повіями. Нині це відбувається рідко. Другою обставиною є те, що перші статеві стосунки рідко тепер пов'язані з подальшим укладанням шлюбу. У зв'язку з цим перший сексуальний досвід слід розглядати як самоціль, подію, що не стосується пошуку супутника життя.

Попри те, як наполягають В.-Х. Мастерс та В. Джонсон, ранній початок статевого життя не варто вважати ознакою нерозбірливості підлітків, оскільки в більшості з них одночасно є лише один статевий партнер. Багато підлітків, що втратили незайманість, лише час від часу мають нові статеві контакти. Інтерес до сексу у декого із них значно згасає, коли спадає завісатемничості, особливо, якщо початок статевого життя не був пов'язаний із любовними переживаннями, а розглядався лише як експеримент. Тому тривалий час вони можуть не мати нових статевих контактів або мати їх досить рідко. Деякі підлітки очікують зустрічі з людиною, яка відповідає їхньому ідеалу. Регулярніше статеве життя ведуть молоді люди, які тривалий час зберігають закоханість у стосунках.

До 30% підлітків, які мають досвід статевого життя, розчаровані в ньому. Одні з них надмірно перебільшують очікування від нього, тому розчаровуються, що реальний статевий акт не викликає потрясіння, екстазу. Інші страждають від сексуальних розладів, що не дає змоги насолодитися сексом. Деякі з них отримують задоволення на початку статевого життя, та коли секс починає домінувати у стосунках з партнером, приходить відчуття, що ними просто маніпулюють або їх використовують. Усе це може спричинити сильне розчарування. Для подолання такої ситуації більшість підлітків обирає утримання, сподіваючись, що все зміниться, коли знайдеться достойна людина. Інші продовжують за інерцією жити статевим життям, не отримуючи від нього очікуваного ефекту.

Багато дослідників переконані, що секс у підлітковому віці не призводить до суттєвих змін у соціально-психологічному стані дітей. А

рання статевая активність сприяє формуванню позитивного ставлення до статевих питань. Водночас із ранніми статевими стосунками пов'язані і негативні наслідки - рання вагітність, хвороби, що передаються статевим шляхом (несвоєчасне їх виявлення, неправильне лікування призводять до порушення дітородної функції та стійкого погіршення здоров'я). Освіченість у цьому питанні майже не змінює статевої поведінки підлітків.

Добровільний початок підлітками статевого життя не становить серйозної загрози для їх індивідуальності, емоційного стану, якщо вони регулярно і правильно використовують протизаплідні засоби.

Важливим аспектом психологічного розвитку в середині та наприкінці підліткового періоду є вивчення правил і набуття навичок сексуального спілкування. У цьому процесі підлітки дізнаються про межі дозволеного, вчаться виражати сексуальні переживання словами та в інший спосіб, уникати непорозумінь (дівчатка - не створювати враження кокетки; хлопці - не виглядати надто агресивними і нечутливими), показувати партнеру, що подобається і що не подобається. Набуті в цей період досвід і впевненість надзвичайно важливі для подальшого статевого життя. Наприклад, дівчинка, яка в підлітковому віці навчилася казати "ні" надто наполегливому залицяльнику чи тактовно звільнитися від хлопця, який "розпускає руки", коли вона цього не хоче, подорослішавши, почуватиметься впевненіше в серйозніших ситуаціях. Підлітки, які пережили невдачу в сексуальному спілкуванні, в майбутньому дуже обережно вступатимуть у близькі стосунки.

У підлітковому віці відбувається формування індивідуальної системи сексуальних цінностей: підліток опиняється перед вибором - вважати секс засобом вираження симпатії, зручною можливістю задовольнити сексуальне бажання чи його краще відтермінувати до приходу кохання. Вибір залежить від сімейних, релігійних цінностей, а також від поглядів на цю проблему близьких людей, друзів підлітка. Ставлення до сексу в різних молодіжних групах неоднакове, оскільки воно відображає різні етнічні та економічні особливості конкретної групи. В одному випадку правила сексуальної

поведінки можуть бути традиційними, підносити цнотливість дівчини на рівень найвищої чесноти, а будь-яка сексуальна активність обмежується наявністю "законних" стосунків. Дівчина, яка не дотримується цих вимог, набуває поганої репутації, яка може зіпсувати її майбутнє, робить її жертвою безвідповідальних у статевих стосунках чоловіків. Якщо в компанії підлітка секс вважають символом успіху, поділяючи своїх ровесників на "посвячених" і "непосвячених", це може спровокувати його сексуальну активність, щоб відповідати груповим стандартам. У багатьох підліткових групах встановлюється своєрідна тиранія сексуальних цінностей: однолітки очікують від підлітка набуття сексуального досвіду в якомога ранньому віці, вважаючи тих, хто ігнорує це, несучасними, "другосортними".

Ставлення підлітка до сексу, прийняття ним рішень щодо сексуальних стосунків відображають ступінь його індивідуальної психологічної зрілості, особисту систему цінностей, моральні переконання, страх перед небажаними наслідками. На це впливають також захоплення, кохання. Особистісні настанови, моделі поведінки нерідко суперечать груповим вимогам, що особливо стосується дівчат. За спостереженнями В.-Х. Мастерса, В. Джонсона та Р. Колодні, підлітки, які раніше почали статеве життя, більше за інших цінують особисту незалежність, покладаються на друзів, а не на власну сім'ю, частіше вживають алкоголь, наркотики.

У прагненні звільнитися від опіки батьків деякі підлітки використовують секс як доказ своєї незалежності, спроможності самостійно приймати рішення. Така свобода дається їм нелегко, оскільки вони отримують стійкий подвійний стандарт стосовно сексу, глибоке почуття сексуальної провини. Попри поширеність у сучасному суспільстві поглядів про рівність статей, вплив давніх уявлень про їх взаємини ще досить сильний. Чоловіка здебільшого вважають ініціатором сексуальних стосунків. Якщо цю роль перебирає на себе жінка, її зазвичай називають "агресивною" чи "сексуально збоченою". Усі ці суперечності підліткам досягнути непросто, як і обрати оптимальну поведінку.

Хоча перші статеві акти урівнюють підлітків у їх очах з дорослими, реальна готовність до сексу настає пізніше, коли більшість юнаків і дівчат починає регулярне статеве життя[39].

Фактори, що впливають на сексуальну поведінку:

1. Запліднення;

2. Мова може йти про борг для людей, які думають і говорять про це подібним чином. Ось що вони говорять: борг жінки - народжувати чоловікові дітей, борг чоловіка - давати їх дружині; борг жінки - поступатися бажанням чоловіка, а борг чоловіка - дати їй те, чого вона не могла мати, коли була дівчиною, а в наші дні борг жінки і чоловіка - обдарувати один одного жаданим оргазмом.

3. Полегшення, звільнення від стримуваних напруг, що викликають збудження, незручність або навіть біль. Як би не пручався людина подібного звільненню і наскільки б не вважав це негідною розбещеністю, рано чи пізно він знаходить собі для цього виправдання, хоча деякі продовжують боротьбу зі спокусою, насолоджуючись при цьому почуттям власної шляхетності й праведності. Для таких людей визволення досягається за допомогою того, що називається «віддушина».

Якщо «віддушиною» опиняється людина, то виникає почуття провини за використання людини в якості «віддушини». Якщо ж ця «віддушина» розглядається в якості людини, виникає почуття сорому за брак людяності. Якщо полегшення не вимагає іншої людини, за принципом «кожен сам собі дружина, або медовий місяць в руках», як вони це називають - тоді чоловік відчуває таємний тріумф самодостатності разом з самотністю, розчаруванням і відторгнення від людської раси, тому що це - один з первородних гріхів, до якого багато спонукаємо своєю особистістю або обставинами[83].

4. Нове фізіологічне пристосування до життя, угоду, яка дає взаємне відчуття благополуччя.

5. Задоволення, до якого невпинно прагнуть, вічна гонитва за обітованим оргазмом.

6. Гра спокушання і відступу, сварок і примирень, коли постіль перетворюється на арену для всіляких психологічних ігор, як уже відомих, так і зовсім нових, з витонченою винахідливістю народжуваних у відносинах між чоловіком і жінкою.

7. Засіб для досягнення єдності і розуміння, для закріплення досягнутих угод і для укладення нових, для наближення до зустрічі двох душ, двох ліній, ковзних уздовж ретельно зведеного для них бар'єру.

Сексуальне виховання людини напряду залежить від тих ідей, думок які в нього заклали батьки. Але це зовсім не означає, що якщо сім'я пропагує секс виключно після весілля, то їх чадо неодмінно заразитися цією думкою і в точності виконає припис своїх родичів. Так само на сексуальне виховання впливає суспільство (школа, інститут) в якому росте людина, ті думки, які літають в його оточенні, неодмінно нададуть належне вплив. Ще один важливий чинник - це релігія, хоча в питаннях сучасності вона, на жаль, грає все меншу роль.

1.3 Вивчення сексуальності підлітків і сексуальності молоді в роботах вчених

Значний внесок до вивчення сексуальності внесли прихильники психоаналітичного напрямку. Так, засновник психоаналізу Зігмунд Фрейд, досліджуючи неврози, дійшов висновку, що саме сексуальний потяг (лібідо) є рушійною силою розвитку людства, основою культурних факторів. Існування цивілізації, згідно з Фрейдом, пов'язане зі взаємовиключними тенденціями: ерос визиває прагнення людей до спільного життя - і одночасно культурні вимоги та заборони обмежують сексуальний інстинкт[49].

Послідовник Фрейда Карл Густав Юнг здійснив вагомий вклад до розуміння психологічного підґрунтя статевих взаємин. Згідно з його концепцією, психологічна структура особистості містить у собі такий елемент, як “внутрішня особистість” - притаманний індивіду вид і засіб

відношення до внутрішніх, підсвідомих психічних процесів. Цей елемент включає в себе ті людські якості, які відсутні в зовнішній свідомій установці. К. Юнг вважає, що ця внутрішня особистість безпосередньо пов'язана зі статтю: так, у жінок вона вміщує в себе чоловічі риси і має назву “анімус”; у чоловіків, навпаки, чим більш мужнішою є зовнішня установка, тим більше жіночих рис витиснуто до внутрішньої, до “аніми”. Саме аніма й анімус відповідають за особливості сексуальної поведінки індивіда, обумовлюють підсвідомий вибір статевого партнера і подальший розвиток стосунків[57].

Сторониця психоаналітичного напрямку Карен Хорні багато уваги приділяла вивченню феномена жіночої сексуальності. Заперечуючи тезис З. Фрейда щодо біологічно обумовлених заздрощів до чоловіків як рушійної сили жіночого розвитку, К. Хорні привернула наукову увагу до культурно-історичних детермінант своєрідності психології жінки. На її думку, приниження соціальної ролі жінок у сучасному суспільстві й одночасна згода жінок з таким положенням («жіночий мазохізм» як соціальний феномен) обумовлено впливом пуританської релігійної моралі, у рамках якої сексуальність була тотожною до непристойності, а жінка вважалася символом гріху[53].

Вивчаючи жіночі неврози, К. Хорні зазначала їхній вплив на сексуальну поведінку і репродукційну функцію жінок: відповідно до практичних висновків дослідниці, багато які розповсюджені функціональні розлади жіночого здоров'я (вагінізм, фригідність, лейкорея й навіть безпліддя) обумовлені соціо- та психогенними факторами[51]. Аналіз типових невротичних відхилень дозволив К. Хорні дійти висновку, що найбільш вагомі невротичні прояви складаються в жіночій психіці в підлітковому віці. Саме в цю пору дівчата підсвідомо обирають алгоритм поведінки, який охоплює сексуальні та соціальні аспекти життя жінки, та користуються ним у подальшому житті[52].

У 1973 р соціальний психолог Роберт Соренсон опублікував результати важливого дослідження сексуальності підлітків у книзі "Сексуальність

підлітків в сучасній Америці" (Sorenson, 1973). У його вибірку входило 2 000 сімей, обраних випадковим чином в містах і сільській місцевості. Кінцеве число обстежених підлітків склало всього 411 чоловік, тому що багато батьків не дали згоду на участь своїх дітей в інтерв'ю, а в деяких випадках від цього відмовлялися самі підлітки, незважаючи на згоду батьків.

Проте Р. Соренсону вдалося отримати відповіді від 50% підлітків, що представляють вибірку, репрезентативну для масштабів всієї країни, а це слід вважати великим досягненням. Однак при інтерпретації даних Р. Соренсона слід пам'ятати, що вони незастосовні ні до підлітків, яким батьки не дозволили брати участь в обстеженні, ні до тих молодих людей, які самі відмовилися від участі в ньому. Результати Р. Соренсона найбільшою мірою відносяться до підлітків з ліберальної, а не консервативного середовища. Незважаючи на ці недоліки, роботу Р. Соренсона високо оцінюють багато дослідників, які вважають, що вона, подібно обстеженню Хаїт, являє собою значний крок вперед щодо формування вибірок. До достоїнств роботи Соренсона слід віднести і виключно добре складену анкету, яка дозволила проникнути в проблеми сексуальності підлітків набагато глибше, ніж будь-яке з попередніх досліджень.

Надалі цей напрямок було продовжено Мелвіном Зельнік і Джоном Кантнер (Melvin Zelnik, John Kantner) з університету Джона Гопкінса. Їх повідомлення про сексуальну поведінку і ставлення до протизаплідних засобів 15-19-річних незаміжніх жінок мали багато властивостей. Тричі – в 1971, 1976 і 1979 рр. – їм вдалося отримати вибірку, репрезентативну для всієї країни. В обстеженні 1971 р брали участь 4932 жінки, а в обстеженні 1976 р - 1 886 жінок. Вибірка 1979 була розширена за рахунок включення 1717 жінок у віці від 15 до 19 років і 917 чоловіків у віці від 17 до 21 року, але вона була обмежена тільки жителями великих міст.

Робота Зельнік і Кантнер звертає на себе увагу і по ряду інших причин:

1) вибірки формувалися таким чином, щоб отримати якомога повнішу інформацію по жінках, що належить до чорної раси (серед жінок, обстежених в 1971 і 1974 рр., відповідно, 1 339 і 654 були чорними);

2) анкета, якою користувалися дослідники, була добре продумана і попередньо випробувана;

3) для аналізу використовували складні статистичні методи;

4) проведення повторних інтерв'ю підвищувало надійність одержуваної інформації. Крім того, використання в основному одних і тих же методів формування вибірок тричі протягом 10 років давало можливість виявити тенденції в сексуальній поведінці підлітків і в їх відношенні до протизаплідних засобів більш точно, ніж це вдалося зробити іншим.

Поряд з явними достоїнствами роботи М. Зельнік і Д. Кантнер містять деякі недоліки. Так, в їх обстеженнях 1971 і 1976 рр. не брали участь підлітки чоловічої статі, хоча, зрозуміло, дослідники не могли не розуміти, яку важливу роль у виникненні небажаних вагітностей у неповнолітніх грають сексуальні установки і ставлення до протизаплідних засобів саме партнера. Авторів не цікавила сексуальна активність у формі іншій, ніж статевий акт. І нарешті, хоча М. Зельнік і Д. Кантнер спочатку припускали проводити проспективне дослідження, тобто багаторазово обстежити одну і ту ж групу суб'єктів протягом певного часу, згодом вони відмовилися від цих намірів через нестачу коштів (Zelnik, Kantner, Ford, 1981).

Проблеми соціально-психологічних особливостей сексуального розвитку молоді зачіпають такі вітчизняні вчені- психологи як Г. С. Абрамової, І. Ю. Кулагиной і В. Н. Колюцкий; сексопатологів: І. С. Кона і С.С. Балабанова

Як соціолога І. С. Кона цікавили насамперед соціальні проблеми, пов'язані з сексуальною поведінкою. Бажаючи мінімізувати негативні наслідки сексуальної революції, Кон писав про негативні наслідки абортів, які були в СРСР головною формою планування сім'ї, опублікував кілька популярних книг і вузівських навчальних посібників з сексології. В інтерв'ю

І. С. Кона журналу «Огонек» (липень 1988 року) вперше в радянській пресі були розкриті соціально-психологічні аспекти епідемії ВІЛ і підкреслено, що головним напрямком боротьби з нею має бути профілактика[20].

Одним з перших в Росії він звернув увагу на небезпеку сексуального насильства, ініціювавши створення телефонної служби довіри і особливо - сексуальних посягань на дітей. Починаючи з 1966 року, І. С. Кон енергійно доводив необхідність введення в Росії, за прикладом західних країн, сексуальної освіти підлітків, а також опублікував кілька популярних книг і вузівських навчальних посібників з сексології[18].

У 2005 році Всесвітня асоціація сексуального здоров'я удостоїла його Золотої медалі за видатний внесок у сексологію і сексуальне здоров'я. Абрамова Галина Сергіївна аналізує актуальні питання вікової психології та наукові дослідження пов'язані з ними, підліткову сексуальність, а так само таке поняття як «любов» Г. Абрамова зачіпає в наукових роботах яка увійшла в книгу «Вікова психологія». Г. Абрамова зазначає: «Кохану людину можна і ненавидіти, ненависть - зворотна сторона любові; любов не передбачає сталості почуттів і зовсім не обов'язково буває взаємною. У дружбі взаємність почуттів і строгість дотримання моральних законів становить головний зміст. Другу не пробачають їх порушення, коханому - так.»[3].

Балабанов Сергій Семенович у своїх працях розглядає сексуальний розвиток підлітків, яка базується на даних дослідження сексуальної поведінки міських підлітків 15 - 18 років, а також їх інформованості з питань сексуального життя. В останні роки увагу дослідника залучено до особливостей сексуальної поведінки учнів шкіл та професійно-технічних училищ.

Так, він вивчав вплив особливостей особистості учнів на їх статеві взаємини. Гострота проблеми статевих взаємин учнів обумовлена їх прискореним входженням у доросле життя в період підготовки до професійної діяльності. Юнаки та дівчата закінчують училище у віці, що дає юридичне право на вступ у шлюб. У зв'язку з цим у них раніше виникає

потреба в самостійному рішенні суто особистих, інтимних питань. У більшості випадків в ранні статеві контакти вступають учні з неповноцінних в соціально-педагогічному відношенні сімей, які чинили негативний вплив на неповнолітніх[6].

Кулагіна Ірина Юріївна зазначає: підлітковий вік - важливий, відповідальний і нелегкий етап життя кожної людини. У цей період змінюються уявлення про себе і навколишньої дійсності. Настрій стає емоційно нестійким. Переходячи з дитячого світу в дорослий, підліток ще не належить повністю ні до того, ні до іншого, тому поведінка його часто буває непередбачуваним і неадекватним. Підліток хоче бачити себе дорослим. Однак орієнтація на дорослі цінності і порівняння себе з дорослими найчастіше змушують підлітка знову відчувати себе «маленьким» і «несамостійним». Саме це і є однією з проблем сексуального розвитку молоді[17].

Таким чином проблемами сексуального розвитку займалися багато вчених. Соціальний психолог Роберт Соренсон опублікував результати важливого дослідження сексуальності підлітків у книзі "Сексуальність підлітків в сучасній Америці". Надалі цей напрямок було продовжено Мелвіном Зельнік і Джоном Кантнер. Серед російських же вчених проблемами соціально-психологічних особливостей сексуального розвитку молоді займалися Г. С. Абрамова, І. Ю. Кулагіна і В. Н. Колюцкий; сексопатологи: І. С. Кон і С.С. Балабанов. Як соціолога Кона цікавили насамперед соціальні проблеми, пов'язані з сексуальною поведінкою. Бажаючи мінімізувати негативні наслідки сексуальної революції, Кон писав про негативні наслідки абортів, які були в СРСР головною формою планування сім'ї. Балабанов Сергій Семенович у своїх працях розглядає сексуальне розвиток підлітків, яка базується на даних дослідження сексуальної поведінки міських підлітків 15 - 18 років, а також їх інформованості з питань сексуального життя. Г. С. Абрамова теж досліджує гілки сексуальності підлітків і публікує свої праці в книзі «Вікова

психологія». Кулагіна ж зазначає: підлітковий вік - важливий, відповідальний і нелегкий етап життя кожної людини.

Найбільш фундаментальною роботою вважається дослідження, розпочате наприкінці 30-х років американським ученим Альфредом Кінзі.

Він провів близько 19 тисяч інтерв'ю, кожне з яких містило від 350 до 520 пунктів. Хоча А. Кінзі був прихильником біхевіористичної теорії і основний наголос робив на дослідження фізіології статевого життя, значну увагу він приділив вивченню впливу соціальних характеристик на поведінку досліджуваних (освітній рівень, рід занять, професію, релігійність, місце проживання). Результати, одержані в дослідженнях А. Кінзі, радикально змінили уявлення про людську сексуальність. Ось найбільш важливі висновки його роботи:

- сексуальна поведінка, як чоловіків так і жінок, відрізняється широкою варіативністю способів досягнення сексуального задоволення;
- виявились значні розбіжності інтенсивності гетеросексуальної поведінки;
- рівень інтелектуального розвитку прямо пропорційний різноманітності сексуального життя.

«Звіти» А. Кінзі мали великий вплив на подальші дослідження науковців багатьох країн світу (США, Данії, СРСР, Англії, Швеції, Франції, Італії, ФРН).

Результати широких опитувань давали змогу науковцям робити теоретичні висновки щодо загальних тенденцій, вікових та статевих особливостей сексуальної поведінки. Але тільки статистичні дані не можуть пояснити, як відбуваються процеси формування психосексуальної конституції особистості, статевої ідентифікації, причин розвитку патології, закріплення у свідомості тих чи тих стереотипів сексуальної поведінки. І головне – чи можна регулювати ці процеси, і якщо так, то як саме і коли це робити.

Протягом останніх трьох десятиліть більшість наукових праць були присвячені проблемам дитячої та юнацької сексуальності. Серед радянських вчених цю тему досліджували Д.Н. Ісаєв, В.Ю. Каган, І.С. Кон, С.І. Голод, Л.М. Скорокок, А.Г. Харчев, В.В. Нагаєв, Д.В. Колесов, Н.Б. Сельверова, Л.Я. Верб, А.М. Свядоц, Т.К. Юферєва, І.Т. Юнда.

Матеріали дослідження цих учених є дуже цінними, вони стали вагомим внеском у теоретичні засади сексології, що так необхідно враховувати у педагогічній роботі. Ось деякі з них.

Доведено, що дитина ще при народженні має певну програму статевого розвитку. Протягом перших років її життя відбувається процес статевої ідентифікації, який є складовою процесу соціалізації. Базова ідентичність психофізіологічних особливостей формується до трьох років. А в шість років у дитини вже сформована досить стійка система статевої ідентифікації. Тож саме у ранньому дитинстві формуються певні стереотипи поведінки, зумовлені статевою приналежністю дитини.

До десяти років практично кожна дитина дізнається про існування інтимних стосунків між чоловіком та жінкою. Якщо ця інформація приходить із запізненням, вона викликає у дитини крайні форми емоційного реагування (відчуття огиди, неприйняття, потрясіння).

Особливу увагу звертають вчені на підлітковий вік. Вони визначають велику розбіжність строків біологічної, психічної і соціальної зрілості підлітків, наголошуючи, що ця суперечність є однією з основних причин виникнення внутрішніх і зовнішніх конфліктів у цьому віці.

Молодші вікові групи молоді (14-17, 18-19 років) більшою мірою схильні кваліфікувати дошлюбні сексуальні відносини як соціальну норму на відміну від старших вікових груп (20-24, 25-29 років). Наведемо дані опитування проведеного сектором дослідження девіантної поведінки інституту соціології РАН (число (респондентів - 1235 чоловік) - 37% опитаних учнів 9-11 класів вже вступали в сексуальні зв'язки, 10% з яких мали більше одного сексуального партнера[84].

Відмінності за статтю серед молоді виражені незначно, на відміну від старших вікових груп, де частка засуджують дошлюбні сексуальні стосунки серед жінок значно більше, ніж серед чоловіків. Найбільш чітку позицію в якості відхилення дошлюбні сексуальні відносини виявляють молоді люди, що відносяться до мусульманської віри, найменш чітку - невіруючі.

Аналіз досліджень сексуальної поведінки молоді у попередньому столітті виявив три історичних періоди, для яких характерні різні сексуальні стандарти[85]. Перший - до кінця 40-х чи початку 50-х - був періодом «подвійних стандартів», з соціально прийнятої (схвалюваної) сексуальною активністю хлопців і яка забороняється формою активності для дівчат. У наступні 20 років вважалося, що дошлюбний секс дозволен для молодих людей, які збираються вступити в любовні відносини, в якості прелюдії до шлюбу. Практично з кінця 60-х весілля перестає бути очевидною необхідністю для багатьох сексуально активних молодих людей обох статей. Більшість західних авторів пояснюють ці зміни «сексуальною революцією» 60-х і 70-х. Для того періоду було характерне більш толерантне, «дозвільне» ставлення до молодіжної сексуальності, велика турбота про особисте задоволення і сексуальному задоволенні. У суспільствах в цілому сформувався «дозволяючий» дискурс по відношенню до пізніх шлюбів, дорослі стали спокійно сприймати дошлюбний секс, розуміючи, що абсолютно нереально розраховувати на стриманість підлітків від сексуальної активності до весілля, яка неясно коли буде і чи буде взагалі.

Однак в останнє десятиліття ситуація помітно змінилася. Багато вчених почали задаватися питаннями, що могло так сильно вплинути на помітну стабілізацію рівня сексуальної активності молоді. Західні вчені пропонували різні варіанти. Серед яких: часткове відродження релігійних вірувань; зростання переконаності в тому, що для колишніх часів був характерний більш низький рівень сексуальної активності; боязнь заразитися СНІДом; висока ефективність «соціальної» реклами, присвяченої ризикам, пов'язаним з ранньої сексуальним життям, «американізація» сексуальності.

Слід враховувати, що культурні репрезентації сексуальності молоді, голосами дорослих (кіно, теле-проекти, «правильні» журнали для підлітків) можуть і не відображати реальних практик серед молоді. Так, наприклад, дані досліджень, проведених австралійськими вченими на початку 90-их років, говорять про те, що 60% незаміжніх і неодружених 18-річних молодих людей ведуть досить активне сексуальне життя.

Намагатися звести все різноманіття сексуальної поведінки молоді до якогось спільного виду досить небезпечна процедура. Різноманітні як види поведінки, які включають індивідуальні відмінності, так і соціальні впливи, які відчують підлітки в різних групах і спільнотах (в тому числі і в субкультурах) [86].

1.4 Характеристика формування особистості в віковій категорії – підлітків

Особистість – це така сторона свідомості людини, у якій відбивається сукупність суспільних відносин, що складаються у визначеному суспільстві.

Підлітковий вік - кризовий період у розвитку особистості дитини. Він розглядається психологами як період переломів, період становлення особистості людини. Формування підлітка відбувається з 12 до 17 років, і на кожному етапі є свої особливості. Якщо на початку (12-14 років) головним способом самовираження і самоствердження є виклик суспільству, що певною мірою пов'язано і з мінливим гормональним фоном, то на завершальному етапі (15-17 років) особистість самовизначилася зі своїм місцем в житті і вибором професії.

Формуючи особистість підлітка, вчитель повинен спиратися на надзвичайно характерне для підлітка емоційно забарвлене прагнення активно брати участь у житті колективу. Придбання досвіду колективних взаємин прямим чином позначається на розвитку особистості підлітка. У колективі розвивається почуття обов'язку і відповідальності, прагнення до

взаємодопомоги, солідарності, звичка підкоряти особисті інтереси, коли це потрібно, інтересам колективу. Думка колективу однолітків, оцінка колективом вчинків і поведінки підлітка для нього дуже важливі. Як правило, суспільна оцінка класного колективу значить для підлітка більше, ніж думка вчителів чи батьків, і він звичайно дуже чуйно реагує на дружнє вплив колективу товаришів. Тому пред'явлення вимог до підлітка в колективі і через колектив - одні з шляхів формування його особистості.

Поява відчуття дорослості як специфічного новоутворення самосвідомості є структурним центром особистості підлітка (в цій якості відображається нова життєва позиція у ставленні до себе, людей і світу в цілому). Саме воно визначає спрямованість і зміст активності підлітка, його нові прагнення, бажання, переживання й афективні реакції.

Складність полягає у тому, що підлітки, прагнучи визнання власної дорослості зі сторони оточуючих, ще не відчують себе дорослими певною мірою. Кардинальні зміни в структурі особистості підлітка зумовлюють його особливу чутливість до засвоєння норм, цінностей та способів поведінки, притаманних світові дорослих (вироблення особистісних новоутворень, які відіграють вирішальну роль в оволодінні дитиною соціальної ситуації дорослого.

Зростає прагнення бути самостійними, водночас підлітки гостро потребують доброзичливої й тактовної підтримки з боку дорослого, яка б допомагала реалізації їхнього прагнення до самостійності.

Інтенсивно розвивається здатність переходити від одного виду діяльності до іншого, що ґрунтується на основі засвоєння загальних закономірностей побудови людської діяльності. Отже, підліток вміє вже ставити перед собою мету, складати план дій, може оцінити та підібрати необхідні засоби, співвідносити їх з діями інших людей тощо. Орієнтуючись на інших, він вже вміє враховувати їх почуття та інтереси, бажання й характери, може зрозуміти інших та самого себе.

Освоєння змісту різних видів діяльності пов'язане також із формуванням у підлітків моторних навичок. Фізіологічні особливості підлітків уже дозволяють їм засвоювати складні рухи. Якщо в цьому віці не навчити їздити на велосипеді, танцювати, працювати різними інструментами і т.п., то пізніше це буде зробити набагато важче, а й інколи неможливо.

Л. Р. Мадорский вважає, що центральним психологічним новоутворенням в підлітковому віці стає формування у підлітка своєрідного почуття зрілості, як суб'єктивного переживання ставлення до самого себе як до дорослого. Фізичне змужніння дає підлітку відчуття зрілості, але у соціальний статус їх у школі та сім'ї не змінюється. І тоді починається боротьба за визнання своїх прав, самостійності, що неодмінно призводить до конфлікту між дорослими і підлітками. В результаті виникає криза підліткового віку[32].

Розвиваються специфічні особливості самосвідомості підлітка, що проявляються в самооцінці, його оцінці ефективності різних видів власної діяльності та своїх стосунків з дорослими та однолітками. Механізмом розвитку самосвідомості виступає рефлексія.

Самооцінка у цьому віці набуває не меншого значення, ніж оцінки дорослих, перетворюючись у надзвичайно важливий мотив поведінки. Переважна орієнтація підлітка на самооцінку пов'язана передусім із його прагненням до самостійності і незалежності, із самоповагою, вимогливістю до себе.

Починаючи із шостого класу, інтенсивно розвивається особистісна та між особистісна рефлексія, внаслідок чого підлітки починають вбачати причини конфліктів, чи, навпаки, успіхи у спілкуванні з товаришами в особливостях власної особистості.

Рівновага позитивних і негативних самооцінок поступається місцем різкому невдоволенню собою, що поширюється як на навчальну діяльність, так і на систему взаємин з оточуючими загалом. Можна говорити про своєрідну кризу самооцінки, більшою мірою притаманною хлопчикам.

Виникає інтерес до себе та оточуючих, прагнення зрозуміти особливості людини та її взаємин з іншими людьми, мотиви її вчинків та переживання. Яскраво виражена установка на порівняння себе з іншими.

Помітного розвитку набувають вольові якості – наполегливість, цілеспрямованість, вміння долати перешкоди і труднощі тощо. Недостатність волі полягає передусім у тому, що проявляючи величезну наполегливість в одному виді діяльності, підлітки можуть не виявляти її в інших. Ще Л.С.Виготський зазначав, що у підлітків найчастіше спостерігається не слабкість волі, а слабкість цілей, коли підліткам просто немає заради чого долати різні перешкоди, включаючи і власні лінощі. Поява важливої мети вирішує і проблеми волі.

Бурхливо розвивається емоційна сфера. Вона характеризується різкими переходами від надмірної рухливості до спокою, від піднесення до байдужості. Підвищена емоційність зумовлена статевим дозріванням та нерівноваженістю процесів збудження та гальмування.

Переживання набувають дедалі більшої стійкості. У підлітковому віці спостерігається подальший розвиток почуттів як узагальнених і відносно стійких переживань (інтелектуальних, моральних, естетичних та ін.). Почуття стають тривалішими і стійкішими, що зумовлює посилення їх впливу на різноманітні сторони життя підлітків.

Інтенсивно формуються моральні почуття, завдяки чому засвоювані підлітками норми поведінки можуть стати ефективним поштовхом до дій. Поступово відбувається перехід від ситуативного переживання краси явищ природи, музичних і літературних творів, творів живопису до стійких естетичних почуттів, які є наслідком систематичного виховання.

Аналіз змісту та динаміки переживань підлітка протягом цього вікового періоду свідчить, що і для молодших, і для старших підлітків негативні переживання пов'язані із пізнанням самого себе. Причому з віком кількість таких переживань зростає. Зумовлено це результатом інтеріоризації, засвоєння підлітками тих уявлень і оцінок, які дають їм інші

люди, передусім батьки та вчителі. Для таких оцінок характерні наступні особливості: висловлювання дорослих про позитивні риси дітей, як правило, дуже скупі, мають у край абстрактний характер і не змінюються з віком; судження про недоліки, навпаки, конкретні, різноманітні, змінюються з віком. Саме вони максимально впливають на процес особистісного самовизначення підлітків, хоча психологи переконані, що у ставленні особистісної само ідентичності дуже важливо спиратися на позитивні сторони свого „Я”.

Саме у цьому віці розпочинається формування домінуючої спрямованості пізнавальних та інших інтересів особистості. Нерідко можна спостерігати і визначеність професійних намірів, що супроводжуються серйозними зусиллями, спрямованими на підготовку до омріяного майбутнього. Чим конкретніші та стійкіші професійні наміри підлітка, тим диференційоване його ставлення до навчальних предметів (останні чітко розмежовуються як „потрібні” та „непотрібні”).

Самостійна діяльність таких підлітків дедалі більше набуває характеру самоосвіти у певному напрямку і з чіткою метою – оволодіти знаннями, необхідними для майбутньої професійної діяльності.

Підлітковий вік – дуже важливий період у розвитку ідеалів особистості. Якщо для молодших підлітків такими ідеалами виступають образи конкретних людей, то у старших підлітків вони набувають синтетичного характеру, базуючись на узагальненні уявлень про людей, якості яких їм імпонують. Ідеали стають взірцем для наслідування, правилом, згідно з яким намагаються діяти підлітки.

Також підлітковий вік пов'язаний з перебудовою організму дитини – статевим дозріванням. І хоча лінії психічного і фізіологічного розвитку не йдуть паралельно, межі цього періоду досить невизначені. Пубертатна криза може виникнути і в 11, і в 13 років. Починаючись з кризи, весь період зазвичай протікає важко і для дитини, і для близьких йому дорослих. Тому підлітковий вік іноді називають тривалою кризою.

Статеве дозрівання залежить від ендокринних змін в організмі. Особливо важливу роль у цьому процесі відіграють гіпофіз і щитовидна залоза, які починають виділяти гормони, що стимулюють роботу більшості інших ендокринних залоз. Активізація і складна взаємодія гормонів росту і статевих гормонів викликають інтенсивний фізичний і фізіологічний розвиток. Збільшується зріст і вага, причому у хлопчиків в середньому пік стрибка зростання припадає на 13 років, а закінчується після 15 років, іноді продовжуючись до 17. У дівчат стрибок зростання зазвичай починається і закінчується на два роки раніше (подальший більш повільне зростання може тривати ще кілька років). Крім статевих відмінностей тут великі й відмінності індивідуальні: в одних дітей швидке зростання починається тоді, коли в інших він вже закінчується.

Зміна зросту і ваги супроводжується зміною пропорцій тіла. Спочатку до дорослих розмірів доростають голова, кисті рук і ступні, потім кінцівки - подовжуються руки і ноги і в останню чергу тулуб. Інтенсивне зростання скелета, що досягає 4-7 см на рік, випереджає розвиток мускулатури. Все це призводить до певної непропорційності тіла, підліткової незграбності. Діти часто відчують себе в цей час незграбними, незграбними.

З'являються вторинні статеві ознаки - зовнішні ознаки статевого дозрівання - і теж в різний час у різних дітей. У хлопчиків змінюється голос, причому у деяких різко знижується тембр голосу. У інших голос змінюється повільно, і ці поступові зрушення ними майже не відчуються.

Стрімко зростаюча дитина може годинами ганяти м'яч або танцювати, майже не відчуючи фізичного навантаження, а потім, у відносно спокійний період часу, буквально падати від втоми. Бадьорість, азарт, райдужні плани при цьому змінюються на відчуття розбитості, печаль і повну пасивність. Взагалі, в підлітковому віці емоційний фон стає нерівним, нестабільним.

До цього слід додати, що дитина змушена постійно пристосовуватися до фізичних і фізіологічних змін, що відбуваються в його організмі, переживати «гормональну бурю». У підлітків статевих гормонів

виробляється більше, ніж у дорослих людей; у них практично постійна посилена секреція залоз кори надниркових залоз, зазвичай викликає мобілізацію захисних сил організму, його напружене функціонування у важких, стресових ситуаціях. Підлітки як ніби весь час знаходяться в стані стресу.

Емоційну нестабільність підсилює сексуальне збудження, що супроводжує процес статевого дозрівання. Більшість хлопчиків більшою мірою усвідомлюють витoki цього збудження. У дівчат більше індивідуальних відмінностей: частина з них відчуває такі ж сильні сексуальні відчуття, але більшість - понад невизначені, пов'язані із задоволенням інших потреб (в прихильності, любові, підтримки, самоповагу)[28].

Висновок до першого розділу

Проаналізувавши літературні джерела, що присвячені проблемі готовності підлітків до сексуальних стосунків, можна зробити висновок, що в нашій країні проблема біологічних та психологічних умов готовності до вступу у сексуальні відносини розвинута недостатньо. Цією проблемою в різні періоди часу займалися науковці у різних ракурсах.

Статева конституція, статура, темперамент і інші параметри визначають психосексуальні установки і поведінку індивіда не безпосередньо, а через його сексуальний сценарій який формується під впливом навчання в процесі індивідуального розвитку особистості.

Було розглянуто та проаналізовано ідеї Г. Айзенк щодо типології особистості, в якій відмінності між окремими типами засновані на взаємопов'язаних особливостях. На основі статистичного аналізу Г. Айзенк виділив 12 основних факторів сексуального поведіння. А також про наявність 4 головних типів або груп людей, що розрізняються характером своїх сексуальних почуттів і поведінки.

Проаналізована сучасна література з питання одностатевих відносин серед таких відомих авторів як, З. Фрей, И.Кон, Д.Кун, Г.Юнг та інші. Сексуальна активність дуже сильно залежить від віку і певних фізіологічних особливостей. Тому обов'язково потрібно прислухатися до будь-яких змін, які відбуваються в організмі. На статевий потяг впливають спадкові, гормональні і фізіологічні чинники. Тому між чоловіками і жінками існує велика різниця в ставленні до сексу. У двадцятирічних дівчат спостерігаються сильні коливання сексуальності. Статевим життям в цьому віці управляє несформований і нестійкий гормональний фон. У хлопців цей вік вважається піком сексуальності. У цей період їх поведінкою керують гормони. Молоді люди дуже швидко збуджуються і погано вміють контролювати еякуляцію.

Стосовно психологічної готовності, то природа готовності особистості до сексуальних стосунків це цілеспрямована активність, що характеризується факторами внутрішнього та зовнішнього порядку. Внутрішня готовність характеризується психологічним станом особистості її рисами характеру, локус контролю, рівня емпатії та довіри до оточуючих, емоційно – вольового стану та ін.

Сексуальний досвід, заснований на власних переживаннях людини, суто індивідуальний, але складається він під впливом соціального середовища і загальнодоступної інформації, такої як порнографія на телебаченні або в інтернеті. Адже для підлітків зараз доступ вільний до засобів інформації.

Підлітковий вік – дуже важливий період у розвитку ідеалів особистості. Якщо для молодших підлітків такими ідеалами виступають образи конкретних людей, то у старших підлітків вони набувають синтетичного характеру, базуючись на узагальненні уявлень про людей, якості яких їм імпонують. Ідеали стають взірцем для наслідування, правилом, згідно з яким намагаються діяти підлітки.

Також були розглянуті основні моделі сексуальної поведінки. Сучасні молоді люди стикаються з цілою гамою сексуальної поведінки, включаючи сексуальне насильство. Багато популярних сучасних фільмів зачіпають сильні і відверті сексуальні теми. Секс і сексуальність стають загальним місцем, переставши бути таємницею за сімома печатками. Підлітки починають «розбиратися» в тонкощах сексуального життя все раніше і раніше. Багато дослідників переконані, що секс у підлітковому віці не призводить до суттєвих змін у соціально-психологічному стані дітей. А рання статевая активність сприяє формуванню позитивного ставлення до статевих питань.

Водночас із ранніми статевими стосунками пов'язані і негативні наслідки - рання вагітність, хвороби, що передаються статевим шляхом (несвоєчасне їх виявлення, неправильне лікування призводять до порушення дітородної функції та стійкого погіршення здоров'я). Освіченість у цьому питанні майже не змінює статевої поведінки підлітків. Ставлення підлітка до сексу, прийняття ним рішень щодо сексуальних стосунків відображають ступінь його індивідуальної психологічної зрілості, особисту систему цінностей, моральні переконання, страх перед небажаними наслідками. На це впливають також захоплення, кохання. Особистісні настанови, моделі поведінки нерідко суперечать груповим вимогам, що особливо стосується дівчат.

У прагненні звільнитися від опіки батьків деякі підлітки використовують секс як доказ своєї незалежності, спроможності самостійно приймати рішення. Така свобода дається їм нелегко, оскільки вони отримують стійкий подвійний стандарт стосовно сексу, глибоке почуття сексуальної провини.

Попри поширеність у сучасному суспільстві поглядів про рівність статей, вплив давніх уявлень про їх взаємини ще досить сильний. Чоловіка здебільшого вважають ініціатором сексуальних стосунків. Якщо цю роль перебирає на себе жінка, її зазвичай називають "агресивною" чи "сексуально збоченою". Усі ці суперечності підліткам досягнути не просто, як і обрати

оптимальну поведінку. Хоча перші статеві акти урівнюють підлітків у їх очах з дорослими, реальна готовність до сексу настає пізніше, коли більшість юнаків і дівчат починає регулярне статеве життя.

Емоційну нестабільність підсилює сексуальне збудження, що супроводжує процес статевого дозрівання. Більшість хлопчиків більшою мірою усвідомлюють витoki цього збудження. У дівчат більше індивідуальних відмінностей: частина з них відчуває такі ж сильні сексуальні відчуття, але більшість - понад невизначені, пов'язані із задоволенням інших потреб (в прихильності, любові, підтримки, самоповагу).

У процесі навчання і виховання підлітків не тільки слід враховувати аспекти сексуального розвитку і більш уважно підходити до питань статевого виховання, а й сприяти цілеспрямованого формування усвідомленого позитивного ставлення до сексу. Батьки надають досить велике значення статевих стосунків своїх дітей, але в той же час вони не використовують ніяких виховних засобів для цілеспрямованого розвитку позитивного ставлення до сексу і не виявляють ініціативи, що сприймається підлітками як уникнення цієї теми або негативне ставлення до неї. Причиною такої ситуації є спадкоємність рольових установок батьків, переданих з батьківських сімей до дітей. Однак цей факт вимагає більш глибокого успадкування.

РОЗДІЛ 2. ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ СПЕЦИФІКИ ГОТОВНОСТІ ДО СЕКСУАЛЬНИХ ВІДНОСИН У СУЧАСНІЙ МОЛОДІ

2.1. Організація та обґрунтування методів и методик дослідження

Емпіричне дослідження направлене на виявлення, що на особистісну готовність до сексуальних відносин впливають домінуюча система цінностей, вікові і гендерні особливості. Для проведення емпіричного дослідження нами була створена модель, яка передбачала виявлення залежності між індивідуальними особливостями особистості та діючими подразниками (ситуативний фактор) на сприйняття сексуальних відносин в підлітковому віці.

З метою виконання завдань дослідження, підтвердження або спростування гіпотези дослідження для досягнення мети, нами було проведено емпіричне дослідження. При виконанні емпіричної частини курсової роботи були використані дві групи методів:

1. Емпіричні (спостереження та психодіагностика при допомозі стандартизованих методик таких як «Опитувальник установ до сексу», Експрес-діагностика довіри, Опитувальник «Шкала емоційного відгуку», «Ціннісні орієнтації»);
2. Математико-статистичні (метод середніх значень та кореляційний аналіз).

Дамо характеристику кожної із методик для виявлення вікових та гендерних особливостей.

Дамо коротку характеристику кожному методу:

1. Основою емпіричних методів є чуттєве пізнання (відчуття, сприйняття, уявлення) і дані приладів. До числа цих методів відносяться:
 - спостереження - цілеспрямоване сприйняття явищ без втручання в них;

- експеримент - вивчення явищ в контрольованих і керованих умовах;
- вимір - визначення ставлення вимірюваної величини до
- порівняння - виявлення подібності чи відмінності об'єктів або їх ознак.

2. Математична статистика - розділ математики, в якому на основі дослідних даних вивчаються імовірнісні закономірності масових явищ.

Основними

завданнями математичної статистики є статистична перевірка гіпотез, оцінка розподілу статистичних ймовірностей і його параметрів, вивчення статистичної залежності, визначення основних числових характеристик випадкових вибірок.

В емпіричному дослідженні для досягнення мети, спростування або підтвердження гіпотези, використовувалися методи дослідження, серед яких домінують математичні, такі як середнє вибіркове значення (мат. очікування), лінійна кореляція, стандартне вибіркове відхилення.

Вибіркове (емпіричне) середнє значення — характеристика положення для вибіркового розподілу.

$$\bar{x} = \frac{1}{n} \sum_{i=1}^n x_i = \frac{x_1 + x_2 + \dots + x_n}{n}$$

Лінійний кореляційний зв'язок для емпіричних даних, виміряних за шкалою інтервалів або відношень, оцінюється за допомогою коефіцієнта кореляції Пірсона r_{xy} . В статистиці, коефіцієнт кореляції Пірсона (позначається « r »), є показником кореляції (лінійної залежності) між двома змінними X та Y , який набуває значень від -1 до $+1$ включно. Він широко використовується в науці для вимірювання ступеня лінійної залежності між двома змінними.

Коефіцієнт кореляції Пірсона між двома змінними дорівнює коваріації двох змінних, або сумі добутків відхилень, поділеній на добуток їх

стандартних відхилень. Нехай, є дві вибірки коефіцієнт кореляції Пірсона розраховується за формулою:

$$r_{xy} = \frac{\sum_{i=1}^m (x_i - \bar{x})(y_i - \bar{y})}{\sqrt{\sum_{i=1}^m (x_i - \bar{x})^2 \sum_{i=1}^m (y_i - \bar{y})^2}} = \frac{cov(x, y)}{\sqrt{s_x^2 s_y^2}},$$

де $\bar{x}, \bar{y}$ — вибіркові середні x^m, y^m, s_x^2, s_y^2 — вибіркові дисперсії, $r_{xy} \in [-1, 1]$.

Стандартне відхилення або середнє квадратичне відхилення — а)найпоширеніший показник розсіювання значень випадкової величини відносно її математичного сподівання. Вимірюється в одиницях виміру самої випадкової величини; б)це найбільш використовуваний індикатор мінливості об'єкта, що показує, на скільки в середньому відхиляються індивідуальні значення ознаки від їх середньої величини.

Середньоквадратичне відхилення — дорівнює кореню квадратному з дисперсії випадкової величини:

$$\sigma = \sqrt{\sigma^2}$$

Відповідно до формул з обчислення дисперсії:

$$\sigma = \sqrt{\frac{1}{n} \sum_{i=1}^n (x_i - \bar{x})^2}$$

В дослідженні використовувалися такі методи, як спостереження, психодіагностика (тестування та анкетування), бесіда та інтерв'ю.

Спостереження — метод наукового дослідження, що полягає в а)активному, систематичному, цілеспрямованому, планомірному, і навмисному сприйнятті об'єкта, в ході якого отримується знання про зовнішні сторони, властивості і відносини досліджуваного об'єкта; б) вимагає активізації всіх психічних процесів особистості, особливо уваги та мислення; в)потребує малих матеріальних затрат.

Тестування — це особливий вид експериментального дослідження, що а)являє собою спеціальне завдання або систему завдань; б)застосовується при дослідженні здібностей, рівня розумового розвитку, навичок, рівня засвоєння

знань, а також при вивченні індивідуальних особливостей протікання психічних процесів; в) відрізняється порівняною простотою процедури, воно короткотермінове, проводиться без складних технічних пристроїв, потребує найбільш простого обладнання (часто це просто бланк з текстами задач).

Анкетування - метод соціально-психологічного дослідження за допомогою набору запитань, кожне з яких логічно пов'язане з центральним завданням дослідження.

Бесіда – метод, що полягає у а) встановленні психічних особливостей в процесі безпосереднього спілкування; б) допомагає виявити особливості характеру, мотиви поведінки, ставлення; в) виступає основним засобом отримання фактичних даних, застосовується також як спосіб введення піддослідного в ситуацію психологічного дослідження.

Інтерв'ю - спосіб отримання соціально-психологічної інформації за допомогою усного опитування.

Дамо характеристику вибраними нами методикам:

Г. Ю. Айзенк. Опитувальник установ до сексу

Методика розроблена на основі концепції особистості Г. Айзенка. Дана методика спрямована на виявлення установ до сексу, були виділені 11 узагальнених чинників (шкал): Дозволеність, Реалізованість, Сексуальна невротичність, Знеособлений секс, Порнографія, Сексуальна сором'язливість, Цнотливість, Відраза до сексу, Сексуальна збудливість, Фізичний секс, Агресивний секс.

Уважно прочитайте кожне питання, потім відзначте свій варіант відповіді «так» або «ні», будь ласка, відповідайте на кожне питання. Тут немає правильних або неправильних відповідей. Не затримуйтеся занадто довго на питанні, намагайтеся знайти миттєве рішення, яке висловить ваше почуття по відношенню до кожного конкретного питання. Деякі з питань даного тесту пропонуються в двох варіантах - для чоловіків і для жінок (в таких випадках є відповідні позначки «М» і «Ж»). Ясно, що ви повинні відповідати на «свій» варіант (Додаток А).

Локус контроль Дж. Роттера

Методика «Локус контролю» - одна з перших тестових методик, спрямованих на виявлення локусу контролю поведінки (інтернальності-екстернальності). Розроблено в 1950-их роках американським психологом Дж. Роттером в рамках концепції поведінкової психології.

Інтернальність - це переважання внутрішнього контролю, покладання відповідальності за життєво важливі для індивіда події на самого себе, пояснення їх особливостями своєї поведінки. Екстернальність - це схильність пояснювати все, що відбувається з індивідом зовнішніми обставинами.

Прочитайте кожне висловлювання в парі і вирішите, з яким з них ви згодні більшою мірою. На бланку відповідей обведіть кружком одну з букв - «а» або «б»(Додаток Б).

Експрес-діагностика довіри (по шкалою Розенберг)

Дана методика спрямована на рівень довіри особистості до оточуючих. Уважно прочитайте (прослухайте) пари суджень опитувальника. Якщо ви вважаєте, що будь-яке судження з пари вірно і відповідає вашому уявленню про себе та інших людей, то в бланку відповідей навпроти номера судження відзначте ступінь вашої згоди з ним, використовуючи запропоновану шкалу(Додаток В).

Опитувальник «Шкала емоційного відгуку» А. Меграбяна і Н. Епштейна

Методика «Шкала емоційного відгуку» дозволяє проаналізувати загальні емпатичні тенденції випробуваного, такі її параметри, як рівень вираженості здатності до емоційного відгуку на переживання іншої і ступінь відповідності/невідповідності знака переживань об'єкта і суб'єкта емпатії. Об'єктами емпатії виступають соціальні ситуації і люди, яким випробуваний міг співпереживати в повсякденному житті. Шкала відповідей (від «повністю

згоден» до «повністю не згоден») дає можливість виразити відтінки ставлення до кожної ситуації спілкування. Прочитайте наведені твердження і оцініть ступінь своєї згоди або незгоди з кожним із них (потрібно поставити позначку у відповідній графі бланка для відповідей), орієнтуючись на те, як ви зазвичай поведетеся в подібних ситуаціях(Додаток Д).

Методика М. Рокича «Ціннісні орієнтації»

Методика "Ціннісні орієнтації" розроблена Мілтоном Рокичем як тест особистості, спрямований на вивчення ціннісно-мотиваційної сфери людини. Система ціннісних орієнтацій визначає змістовну сторону спрямованості особистості і складає основу її відносин до навколишнього світу, до інших людей, до себе самої, основу світогляду і ядро мотивації життєвої активності, основу життєвої концепції і "філософії життя".

Вам буде запропонований набір з 18 карток з позначенням цінностей. Ваше завдання - розкласти їх по порядку значущості для Вас як принципів, якими Ви керуєтесь у Вашому житті. Уважно вивчіть таблицю і, вибравши ту цінність, яка для Вас найбільш значуща, помістіть її на перше місце. Потім виберіть другу за значимістю цінність і помістіть її слідом за першою. Потім виконайте те ж з усіма залишилися цінностями. Найменш важлива залишиться останньою і займе 18 місце. Розробіть не поспішаючи, вдумливо. Кінцевий результат повинен відображати Вашу справжню позицію(Додаток Е).

Методика діагностики потреби в пошуках відчуттів М. Цукерман

Методика використовується для дослідження рівня потреби у відчуттях різного роду стосовно до підліткам і дорослим людям. Пошук нових відчуттів має велике значення для людини, оскільки стимулює емоції і уяву, розвиває творчий потенціал і в кінцевому рахунку веде до особистісного зростання. Піддослідним пропонується ряд тверджень, об'єднаних в пари. З

кожної пари необхідно вибрати одне твердження, яке людина вважає найбільш характерним для себе.

Використання даних методик дозволило нам отримати показники як в кількісному так і в якісному вигляді. (Додаток Ж).

2.2. Учасники емпіричного дослідження та їх особливості

Базою нашого дослідження являлися 2 КЗО «СЗШ» в смт. Ілларіоново. Для участі у тестуванні було відібрано 80 осіб різної статі та вікових категорій серед яких 34 чоловічої статі і 46 жіночої статі.

Табл. 2.2.1

Вікові та гендерні особливості учасників емпіричного дослідження

Вікова категорія	Учасники емпіричного дослідження		Загальна кількість
	Ч	Ж	
13-14	19	26	45
15-16	15	20	35
Всього	34	46	80

Рис.1 Гендерні особливості учасників емпіричного дослідження

Рис.2 Вікові особливості учасників емпіричного дослідження

В подальшому при обробці результатів досліджувані 13-14 річні називаються I група, а 15-16 річні –II група.

Табл. 2.2.2

Учасники емпіричного дослідження

№ п/п	Ім'я	Вік	Стать	Соціальний Статус
1.	Валерія	13	Ж	Школярка
2.	Дарина	13	Ж	Школярка
3.	Христина	13	Ж	Школярка
4.	Володимир	13	Ч	Школяр
5.	Андрій	13	Ч	Школяр
6.	Євгеній	13	Ч	Школяр
7.	Дмитро	13	Ч	Школяр
8.	В'ячеслав	13	Ч	Школяр
9.	Анастасія	13	Ж	Школярка
10.	Ганна	13	Ж	Школярка
11.	Олег	13	Ч	Школяр
12.	Кирило	13	Ч	Школяр
13.	Іван	13	Ч	Школяр
14.	Дмитро	13	Ч	Школяр
15.	Едуард	13	Ч	Школяр
16.	Роман	13	Ч	Школяр
17.	Наталія	13	Ж	Школярка
18.	Юлія	13	Ж	Школярка
19.	Влада	13	Ж	Школярка
20.	Ліна	13	Ж	Школярка
21.	Катерина	13	Ж	Школярка
22.	Аліна	13	Ж	Школярка
23.	Лілія	13	Ж	Школярка
24.	Оксана	13	Ж	Школярка
25.	Влада	13	Ж	Школярка

26.	Єлизавета	14	Ж	Школярка
27.	Катя	14	Ж	Школярка
28.	Олена	14	Ж	Школярка
29.	Влад	14	Ч	Школяр
30.	Вова	14	Ч	Школяр
31.	Олександр	14	Ч	Школяр
32.	Аліна	14	Ж	Школярка
33.	Сергій	14	Ч	Школяр
34.	Олександр	14	Ч	Школяр
35.	Андрій	14	Ч	Школяр
36.	Ярослав	14	Ч	Школяр
37.	Микита	14	Ч	Школяр
38.	Єлена	14	Ж	Школярка
39.	Юлія	14	Ж	Школярка
40.	Катерина	14	Ж	Школярка
41.	Віка	14	Ж	Школярка
42.	Єлена	14	Ж	Школярка
43.	Наталія	14	Ж	Школярка
44.	Ганна	14	Ж	Школярка
45.	Тетяна	14	Ж	Школярка
46.	Ольга	14	Ж	Школярка
47.	Семен	15	Ч	Школяр
48.	Вікторія	15	Ж	Школярка
49.	Мишко	15	Ч	Школяр
50.	Євген	15	Ч	Школяр
51.	Кирило	15	Ч	Школяр
52.	Альбіна	15	Ж	Школярка
53.	Олена	15	Ж	Школярка
54.	Валера	15	Ч	Школяр

55.	Світлана	15	Ж	Школярка
56.	Ольга	15	Ж	Школярка
57.	Юлія	15	Ж	Школярка
58.	Ігор	15	Ч	Школяр
59.	Тарас	15	Ч	Школяр
60.	Данило	15	Ч	Школяр
61.	Любов	15	Ж	Школярка
62.	Тетяна	15	Ж	Школярка
63.	Олена	15	Ж	Школярка
64.	Жанна	15	Ж	Школярка
65.	Євген	15	Ч	Школяр
66.	Дмитро	16	Ч	Школяр
67.	Наталія	16	Ж	Школярка
68.	Ольга	16	Ж	Школярка
69.	Іван	16	Ч	Школяр
70.	Настя	16	Ж	Школярка
71.	Юлія	16	Ж	Школярка
72.	Ілля	16	Ч	Школяр
73.	Олег	16	Ч	Школяр
74.	Ігор	16	Ч	Школяр
75.	Єгор	16	Ч	Школяр
76.	Лариса	16	Ж	Школярка
77.	Світлана	16	Ж	Школярка
78.	Єлизавета	16	Ж	Школярка
79.	Настя	16	Ж	Школярка
80.	Марина	16	Ж	Школярка

РОЗДІЛ 3. ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ СПЕЦИФІКИ ГОТОВНОСТІ ДО СЕКСУАЛЬНИХ ВІДНОСИН У СУЧАСНІЙ МОЛОДІ

3.1 Результати дослідження та їх аналіз

2.3.1. Результати дослідження по опитувальнику Г.Ю. Айзенка «Установ до сексу»

З метою виявлення відношення до сексу підлітків та виявлення відхилень в сексуальній поведінці та діагностики фімінності-маскулінності нами був використаний опитувальник Г. Ю. Айзенка, який дозволяє отримати результати в кількісному та якісному вигляді. Це в свою чергу дає змогу провести розрахунок середніх значень по першій та другій групах, а також середніх значень по гендеру.

Аналіз отриманих результатів ведеться в двох напрямках: вікових (тому створена група I – 13-14 років та група II – 15-16 років) і гендерних (тому враховується стать психологічна та біологічна).

Таблиця 2.3.1

Результати діагностики Установ до сексу

	I група 13-14 років			II група 15-16 років		
	М	Д	С/з	М	Д	С/з
Дозво леність	4,4	4	4,2	5,3	5,3	5,3
Реаліза льність	5,2	5,4	5,3	7,1	6,9	7
Секс- а невро т-ь	5	3,6	4,3	4,9	5,5	5,2
Знеос облен ий секс	1,8	1,2	1,5	2,3	1,5	1,9

Порнографія	2,4	1	1,7	2,7	1,1	1,9
Сексуальність	3,6	4,1	3,9	2,9	2,8	2,9
Цнотливність	3,7	6,4	5,1	4,1	3,7	3,9
Відраза до сексу	2,9	3,2	3,1	3,1	3,3	3,2
Сексуальне збудження	3,8	2,6	3,2	3,3	3,1	3,2
Фізичний секс	4,1	4,4	4,3	4,6	3,9	4,3
Агресивний секс	0,9	1,3	1,1	0,6	1,1	0,9
Сексуальне лібідіо	7,6	7	7,3	9,1	8,3	8,7
Сексуальна задоволеність	8,3	7,8	8,1	8,8	9,3	9,1
Маскулінність/Фемініність	17,1	16,2	16,7	18	15,5	16,8

Отже, можемо зробити висновок стосовно отриманих результатів приведених в таблиці 2.3.1, що:

по-перше, сексуальне збудження першої та другої груп однакове ($\Delta 0,5$ у дівчат і $\Delta 0,5$ у хлопців). Однак, сексуальне лібідіо з віком збільшується у дівчат $\Delta 1,3$, а хлопців $\Delta 1,5$ це дає змогу констатувати, що фізіологічний потяг

до протилежної статі стає більш важливим ніж емоційний, бо знеособлений секс в середньому по II групі становить 1,9 це на 0,4 більше ніж в I групі;

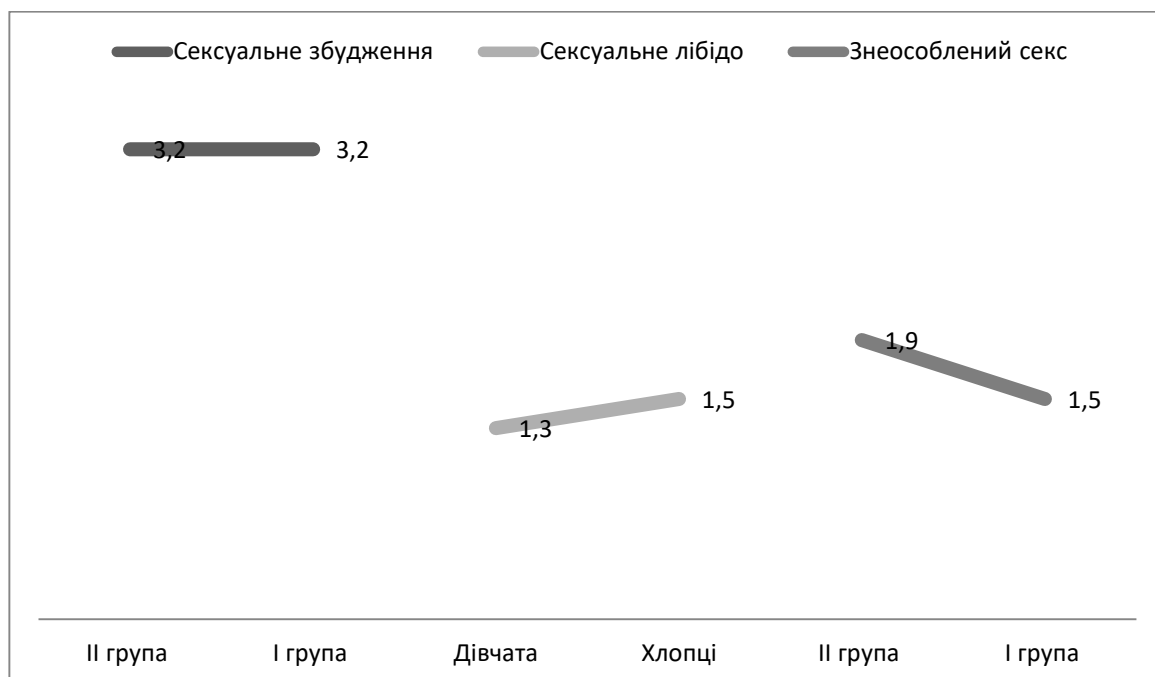

Рис. 3 Відмінності I та II групи по трьом показникам: секс-е збудження, лібідо та знеособлений секс

по-друге, сексуальне задоволення також збільшується з віком у дівчат різниця $\Delta 1,5$, а хлопців - $\Delta 0,5$, що підтверджує вище сказане, проте як ми бачимо, що більше у дівчат вподобання фізичного задоволення і знецінення своєї емоційної сфери ніж у хлопців.

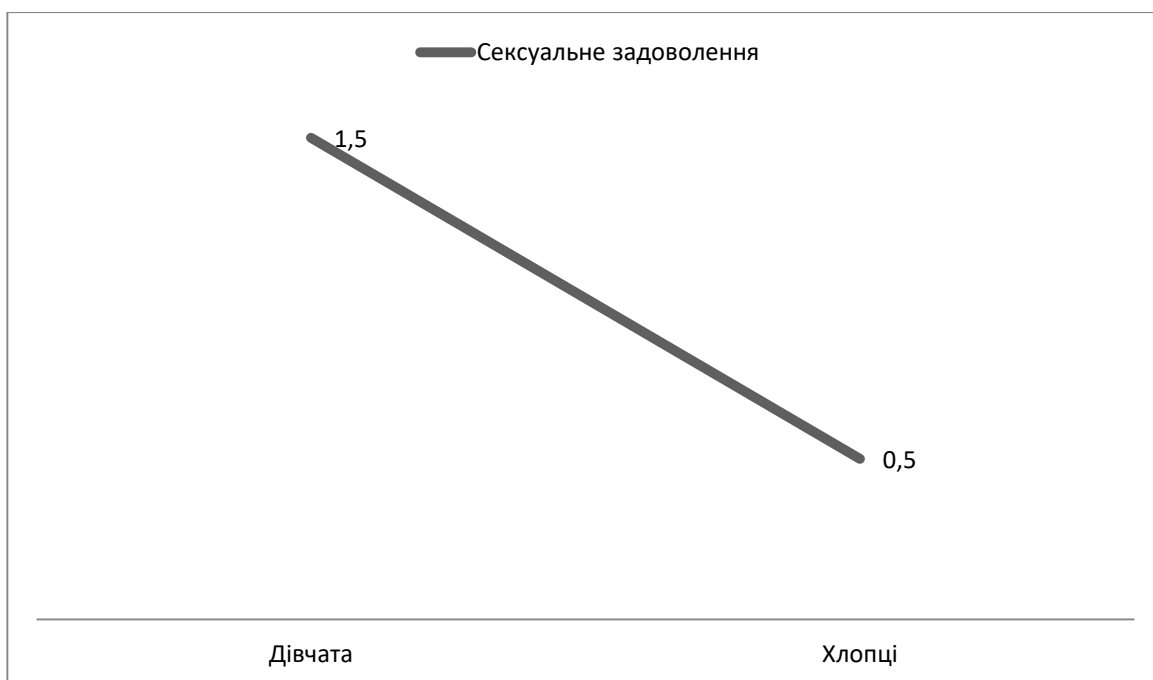

Рис. 4 Гендерні відмінності сексуального задоволення

Що стосовно маскулінності-фемінності, то з віком у дівчат жіночність зменшується, а мужність у хлопців збільшується, як представлено на графіку:

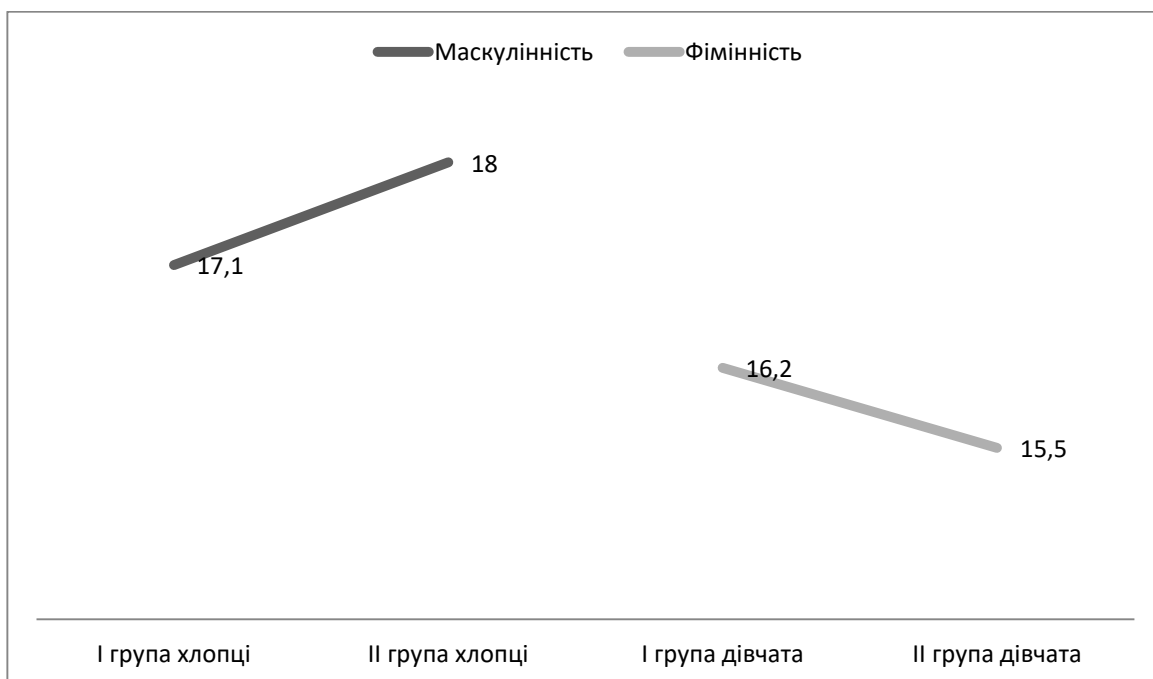

Рис. 5 Гендерні відмінності маскулінності-фемінності

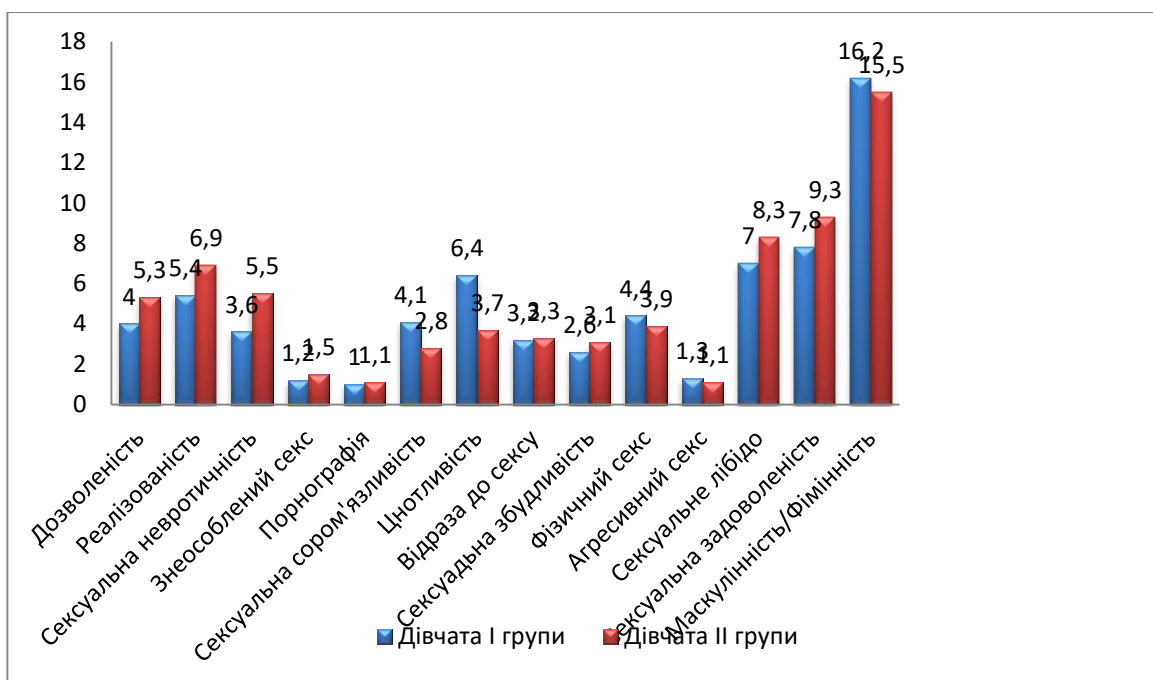

Рис. 6 Вікові особливості установ до сексу у дівчат

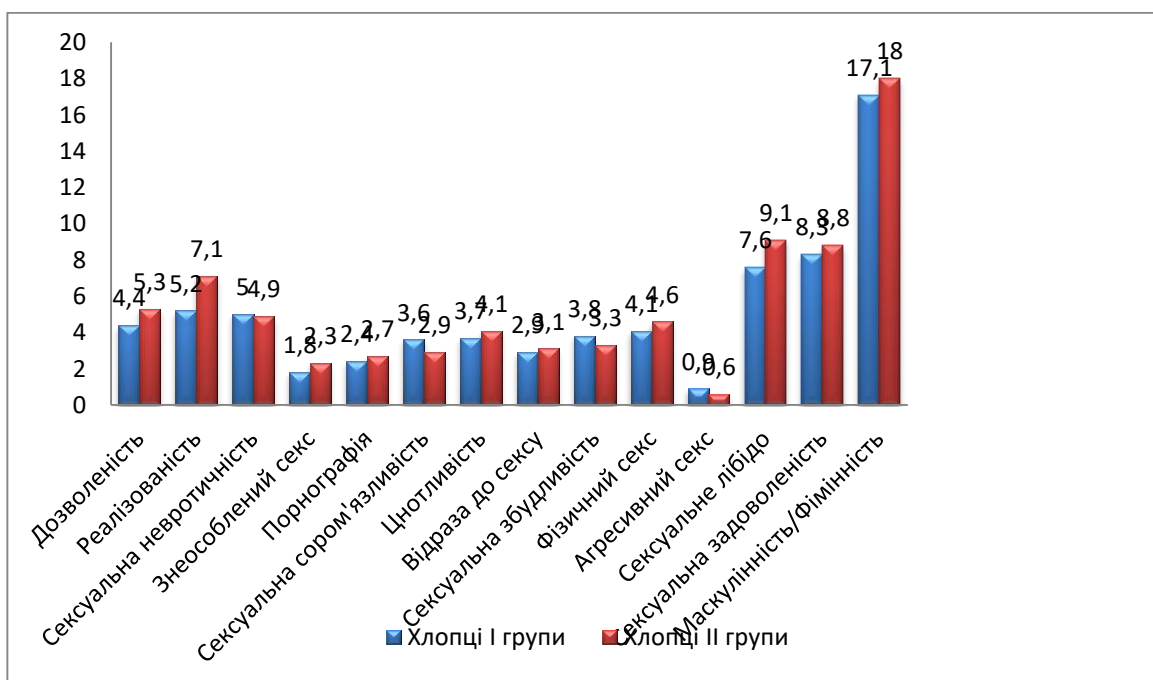

Рис. 7 Вікові особливості установ до сексу у хлопців

Таким чином, представлені нами Рис.6 і Рис.7 говорить про те, що с віком як у дівчат так і у хлопців змінюється сприйняття поняття секс і саме відношення до цього.

2.3.2. Результати дослідження методики Локус контроль Дж. Роттера, експрес-діагностика довіри, опитувальник «Шкала емоційного відгуку», методика Рокича «Ціннісні орієнтації» та методика діагностики потреби в пошуках відчуттів.

Таблиця 2.3.2.

Результати діагностики

		І група 13-14 років			ІІ група 15-16 років		
		М	Д	С/з	М	Д	С/з
Довіра		1,1	1,2	1,15	0,7	1,1	0,9
Емоційний відгук		59	70	64,5	65,3	57,1	61,2
Діагностика потреби в пошуках відчуттів		8,1	7,5	7,8	8,3	7,7	8
Локус контроль	Інтернальність	12,1	12,5	12,3	12,8	11,2	12
	Екстернальність	11	10,4	10,7	10,2	11,9	10,8

Аналізуючи таблицю 2.3.2 можемо зробити висновок, що ступінь довіри з віком знижується. Існують гендерні відмінності в ступені довіри: Ч<Ж. Також існують вікові відмінності: 1,15>0,9 (на 0,25). У хлопців менше на 0,4 (1,1-0,7), а у дівчат менше на 0,1 (1,2-1,1). Як бачимо більш висока ступінь довіри у І групі, що являється однією з основних причин ранніх сексуальних відносин.

Якщо порівнювати ступінь довіри із емоційним відгуком: ІІ група – 0,9; 61,2. ІІ група – 1,15; 64,5, то з віком ці показники зменшуються. Порівнюючи

з потребами в пошуках відчуттів можемо засвідчити, що між групами майже не має різниці, однак довіра вища ніж потреби в відчуттях.

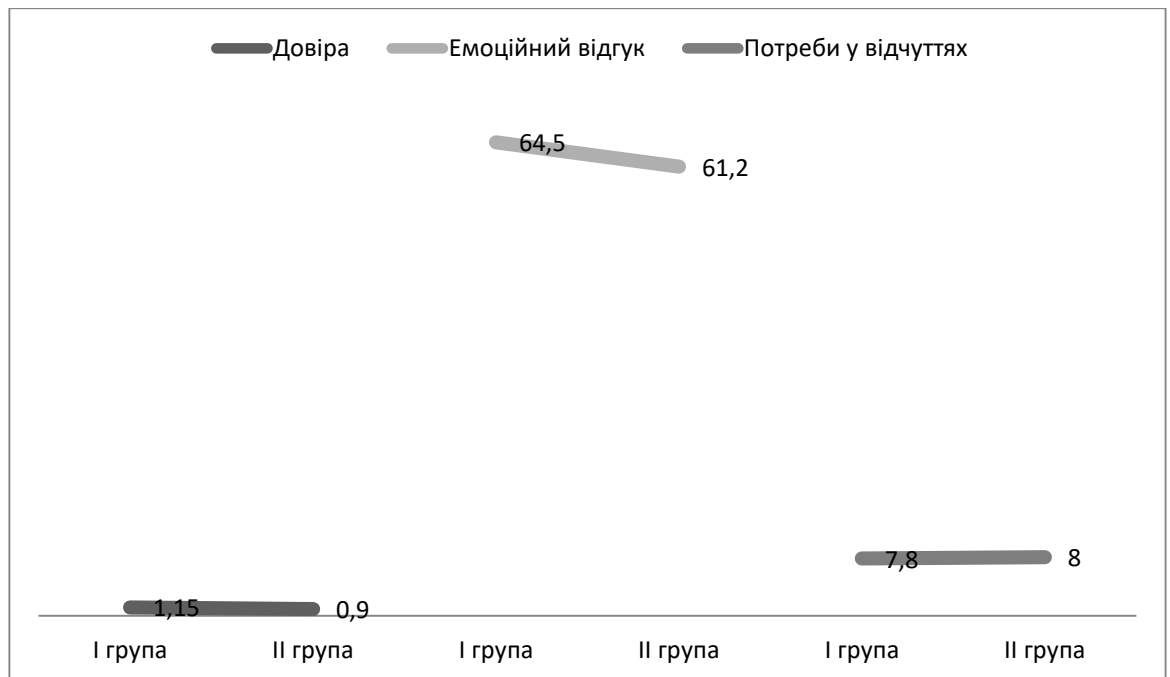

Рис.8 Відмінності I та II груп по трьом показникам: довіра, емоційний відгук та потреби у відчуттях

Пошук нових відчуттів має велике значення для людини, оскільки стимулює емоції і уяву, розвиває творчий потенціал, що, кінець кінцем, веде до її особистісного зростання.

Довіра дає змогу прийняти і довіритись новому такому як, першому коханню, стосункам і в решті решт, сексуальним відносинам.

В той час, як емоційний відгук дає відтінок відчуттів які виникають у підлітків в такий період.

При аналізі впливу Локус контролю на емоційний відгук та показник довіри виявлено слідувача тенденція: у інтерналів збільшенням показника інтернальності зростають показники довіри і емоційного відгука, а у екстерналів збільшенням показника екстернальності відбувається зменшення обох показників.

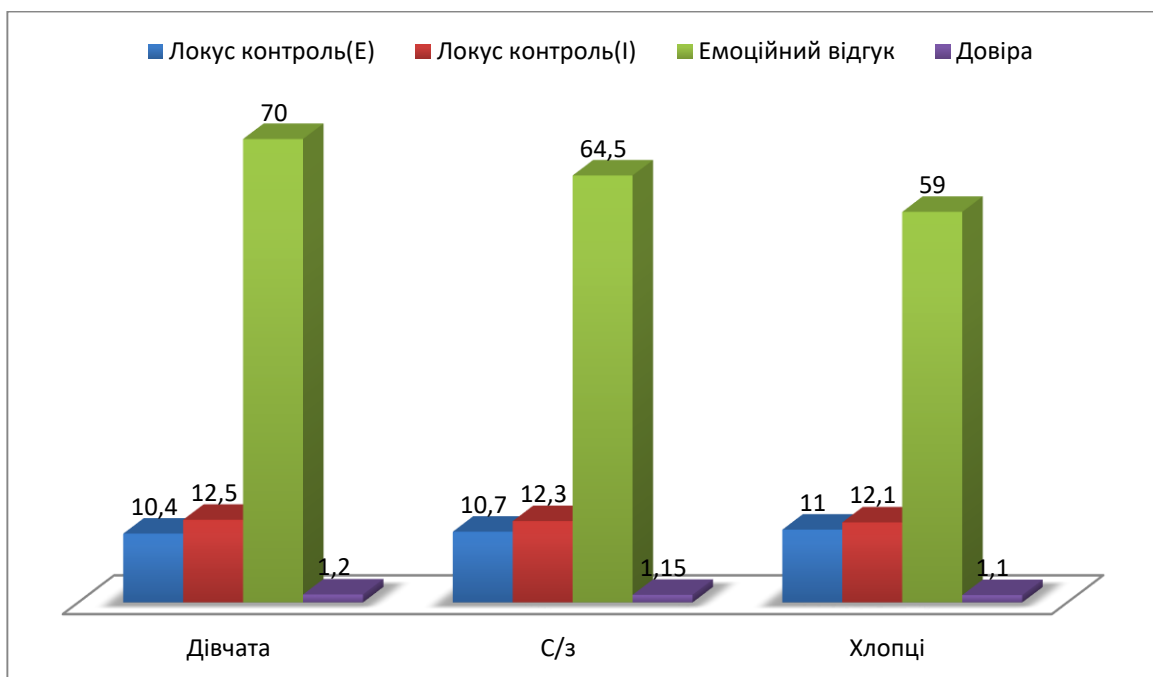

Рис.9 Гендерні відмінності І групи екстернальності/інтернальності, емоційного відгуку та довіри

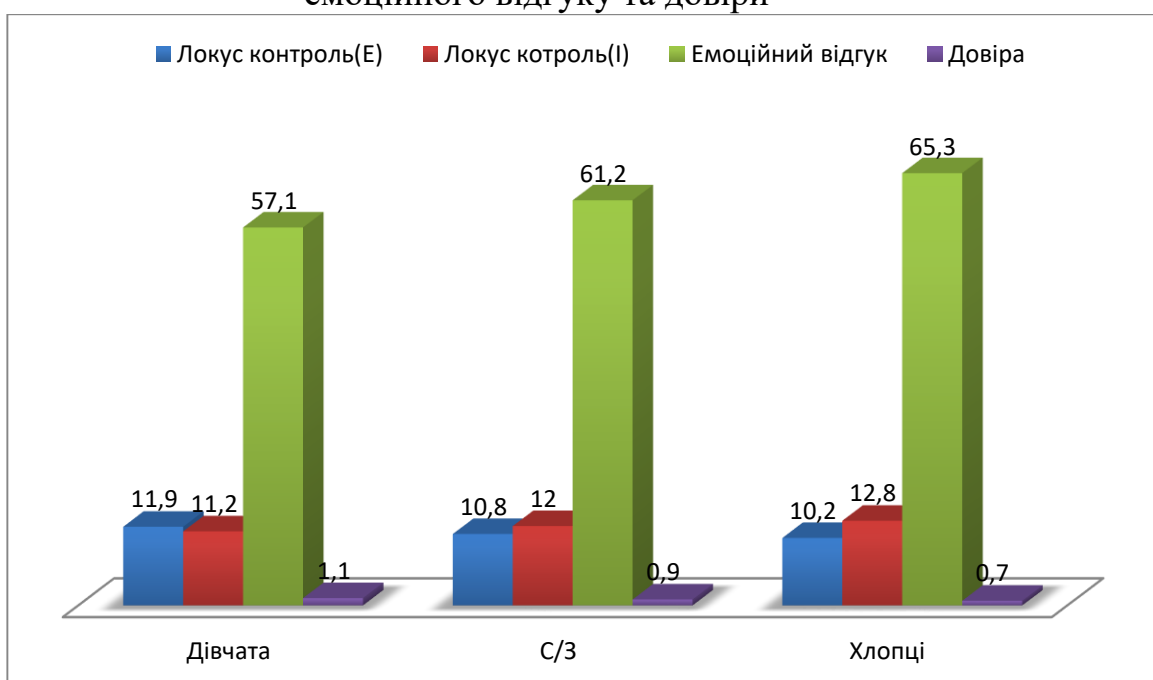

Рис.10 Гендерні відмінності ІІ групи екстернальності/інтернальності, емоційного відгуку та довіри

2.3.3. Результати дослідження методики Рокича «Ціннісні орієнтації»

При аналізі ціннісних орієнтацій ми використовували типологію цінностей по їх місту в статусно-ієрархічній структурі яка була

запропонована Н.І. Лапіним. Він виділяє наступні чотири групи цінностей: „ядро ціннісної структури”, „структурний резерв”, „периферія”, „хвіст”.

„Ядро” – утворюють цінності вищого статусу, ті що явно домінують в суспільній свідомості.

„Структурний резерв” – цінності середнього статусу, можуть зміщуватись як в склад „ядра” так і на периферію. Це та область в якій найбільш інтенсивно проявляється ціннісний конфлікт між індивідом та соціальними групами, а також внутріособистісний конфлікт.

„Периферія” – до цієї категорії відносять цінності середнього, але не самого низького статусу, вони так само мобільні як і „структурний резерв”.

Цінності найнижчого статусу або „хвіст” відрізняються притаманною їм малорухливістю, тобто вони є більш стабільними ніж „структурний резерв” чи „периферія”.

Аналіз результатів діагностики по методиці М. Рокіча «Ціннісні орієнтації» дозволяє виявити особливості ціннісного компоненту готовності до вступу у сексуальні відносини. У методиці представлені дві групи цінностей термінальні та інструментальні, кожна з яких має свої підгрупи - серед термінальних цінностей виділяються: «конкретні» і «абстрактні», серед інструментальних: етичні цінності, цінності спілкування, цінності справи; індивідуалістичні, конформістські і альтруїстичні цінності; цінності самоствердження, цінності прийняття інших; цінності професійної самореалізації та особистого життя.

Таблиця 2.2.3.

Термінальні цінності				
	І група 13-14 років		ІІ група 15-16 років	
	М	Д	М	Д
1	Активне діяльне життя	Життєва мудрість	Матеріально забезпечене життя	Впевненість у собі
2	Наявність хороших і	Розвиток	Наявність вірних друзів	Свобода

	вірних друзів			
3	Матеріально забезпечене життя	Кохання	Здоров'я	Пізнання
16	Щастя інших	Краса природи і мистецтва	Щасливе сімейне життя	Здоров'я
17	Творчість	Наявність вірних друзів	Краса природи і мистецтва	Щастя інших
18	Краса природи і мистецтва	Цікава робота	Щастя інших	Суспільне визнання

Результати діагностики хлопців за методикою М. Рокіча свідчать про, те що в цьому віці для хлопців характерна наступна ієрархія термінальних цінностей. На першому місці знаходяться цінності активного та діяльнісного життя, середній показник 3,7. Другий показник термінальних цінностей це наявність вірних друзів – середній показник 4,8. Третій показник це матеріально забезпечене життя. Низькі показники займають такі цінності як краса природи і мистецтва, в середньому вони знаходяться на 15 рядку цінностей. Щасливе сімейне життя 14 рядок та творчість. Також актуальним для нашого дослідження є те що серед хлопців спостерігаються низькі показники за цінністю – щастя інших. Слід відзначити недостатньо високий показник цінності здоров'я, що може негативно вплинути на сексуальну готовність у цьому віці.

Проаналізуємо показники термінальних цінностей та їх ранжування дівчатами.

Як ми бачимо серед дівчат цього віку домінуючою термінальною цінністю є впевненість у собі. Дана цінність є першочерговою, середнє місце на якому вона розташовується – 4.2. Трохи менше але також важливою для дівчат цього віку є цінність розвитку. Тобто ми можемо сказати, що на першому плані у дівчат цього віку є самореалізація. Також високі показники мають такі цінності як свобода, життєва мудрість та пізнання. Низькі значення

мають визнання інших, краса та мистецтво. Як і серед хлопців на низькому рівні є показник здоров'я, кохання та щастя.

Таблиця 2.2.3.

Інструментальні цінності

	І група 13-14 років		ІІ група 15-16 років	
	М	Д	М	Д
1	Високі запити	Незалежність	Незалежність	Освіченість
2	Неприйняття недоліків у собі та інших	Життєрадісність	Тверда воля	Відповідальність
3	Незалежність	Широта поглядів	Освіченість	Чуткість
16	Чуткість	Неприємність до недоліків в собі та в інших	Самоконтроль	Високі запити
17	Чесність	Незалежність	Старанність	Раціоналізм
18	Дисципліна	Раціоналізм	Неприємність до недоліків в собі та в інших	Тверда воля

Серед інструментальних цінностей хлопці на перше місце поставили високі запити. Також на перших місцях такі цінності як освіченість, незалежність та тверда воля. Не придали високого значення таким інструментальним цінностям, як чуйність, старанність, та неприємність до недоліків. Важливо для нашого дослідження низькі показники терпимості.

Проаналізуємо отриманні значення інструментальних цінностей серед дівчат. Першочерговою інструментальною цінністю дівчат є незалежність. Високе місце, як і у хлопців займає цінність освіченість. Також високо оцінили цінність - життєрадісність. Не придали високого значення таким цінностям як – раціоналізм, високі запити, та як і у хлопців неприємність до недоліків.

За отриманими даними можна зробити висновок, що за інструментальними цінностями гендерних розбіжностей не спостерігається.

Як ми вже зазначали, методика ціннісних орієнтації М. Рокича використовувалась нами для визначення ціннісного компоненту готовності. Отже виходячи із поставленої мети робимо висновок, що дівчата в плані ціннісної готовності мають наступні перешкоди: недооцінка таких цінностей, як відповідальність та тверда воля. На низькому рівні знаходиться показник здоров'я та кохання.

Хлопці також не достатньо але в більшій мірі приділяють значення власному здоров'ю. Для хлопців більш цінним є активність та матеріальна практичність життя. Сексуальна готовність в першу чергу пов'язана фізіологічним компонентом ніж з такими абстрактними поняттями, як кохання, краса, вірність та інше.

До домінантних цінностей серед дівчат входить задоволення, що говорить про їх готовність до вступу у сексуальні стосунки та отримувати від них задоволення. Аналізуючи ієрархію цінностей, ми звернути увагу на їх угруповання в змістовні блоки на тих чи інших засадах. Серед термінальних цінностей виділяються: «конкретні» і «абстрактні», цінності професійної самореалізації та особистого життя

Проаналізуємо ієрархію конкретних та абстрактних цінностей серед хлопців та дівчат.

Проаналізуємо ієрархію конкретних та абстрактних цінностей серед хлопців та дівчат:

Табл. 2.2.4.

Конкретні та абстрактні цінності підлітків

Конкретні цінності	Місце у житті		Абстрактні цінності	Місце у житті	
	Хлопці	Дівчата		Хлопці	Дівчата
Активне життя	1	12	Життєва мудрість	7	4
Здоров'я	5	11	Красота мистецтва та природи	18	16

Цікава робота	4	10	Кохання	11	9
Матеріально забезпечення життя	3	13	Пізнання	13	3
Наявність гарних друзів	2	14	Розвиток	14	2
Суспільне визнання	9	18	Свобода	6	5
Продуктивне життя	12	15	Щастя інших	15	17
Щасливе сімейне життя	17	8	Творчість	16	7
Задоволення	8	6	Впевненість у собі	10	1

Інтерпретуючи результати відзначимо що, для хлопців більш характерні конкретні цінності ніж абстрактні. Зокрема це активне життя, здоров'я, матеріальне забезпечення, цікава робота та наявність вірних друзів. Для дівчат більш характерні абстрактні цінності, такі як: впевненість у собі, розвиток, пізнання, життєва мудрість, свобода та задоволення.

Таблиця 2.2.5

Професійні та особистісні цінності

Професійна самореалізація	Місце у житті		Особисте життя	Місце у житті	
	Хлопці	Дівчата		Хлопці	Дівчата
Активне діяльне життя	1	12	Любов	11	9
Цікава робота	4	10	Наявність хороших і вірних друзів	2	14

Суспільне визнання	9	18	Свобода	6	5
Продуктивне життя	12	15	Щасливе сімейне життя	17	8
Розвиток	14	2	Задоволення	8	6

Як для хлопців так і для дівчат більшою цінністю є особисте життя, зокрема, – наявність хороших друзів та прагнення до свободи у хлопців, та цінність задоволення та розвитку у дівчат.

Серед інструментальних цінностей виділяють: етичні цінності, цінності спілкування, цінності справи.

Таблиця 2.2.6

Етичні цінності. Цінність спілкування

Етичні цінності	Місце у житті		Цінність спілкування	Місце у житті	
	Хлопці	Дівчата		Хлопці	Дівчата
Відповідальність	9	8	Вихованість	8	4
Високі запити	1	17	Життєрадісність	6	2
Незалежність	3	1	Непримиренність до недоліків	18	18
Самоконтроль	10	6	Терпимість	15	10
Широта поглядів	11	7	Чуйність	16	5
			Чесність	12	9

Етичні цінності притаманні як і хлопцям так і дівчатам. Найбільше хлопці цінують високі запити, дівчата прагнуть до незалежності. Серед

цінностей спілкування серед хлопців можна відзначити життєрадісність. Дівчата у спілкуванні відзначають життєрадісність, вихованість та чуйність.

Таблиця 2.2.7

Статеві особливості деяких цінностей

Індивідуалістичні цінності	Місце у житті		Комфортні цінності	Місце у житті	
	Хлопці	Дівчата		Хлопці	Дівчата
Незалежність	3	1	Вихованість	8	4
Непримиренність до недоліків	18	18	Самоконтроль	10	6
Раціоналізм	13	16	Широта поглядів	11	7
Сміливість відстоювати свою думку	7	13	Альтруїстичні цінності		
Тверда воля	4	12	Чуйність	16	5
			Терпимість	15	10

Альтруїстичні цінності більш виражені серед дівчат, зокрема чуйність. Показники альтруїзму не визнаються хлопцями як пріоритетні. Студенти цього віку прагнуть до незалежності та з неприйняттям ставляться до недоліків інших. Дівчата в більшій мірі на більш високі позиції ставлять вихованість та самоконтроль.

Таблиця 2.2.8

Індивідуальні, комформіські та альтруїстичні цінності

Цінності самоствердження	Місце у житті		Прийняття інших	Місце у житті	
	Хлопці	Дівчата		Хлопці	Дівчата
Незалежність	3	1	Чесність	12	9
Непримиренність до недоліків	18	18	Самоконтроль	10	6
Освіченність	13	16	Широта	11	7

			поглядів		
Сміливість відстоювати свою думку	7	13	Чуйність	16	5
Тверда воля	4	12	Терпимість	15	10
Високі запити	1	17			
Ефективність у справах	5	14			

Підлітки не достатньо цінують прийняття інших. Для них більш важливим є цінність самоствердження, зокрема, незалежність. У хлопців це високі запити та ефективність у справах. Як хлопці так і дівчата нетерпимі до недоліків.

Висновки до другого розділу

Отже, по закінченню емпіричного дослідження з підлітками, можемо зробити висновок, що:

по-перше, з віком змінюються погляди стосовно сексуального життя. Фізичне задоволення стає більш значущим ніж емоційна сфера. Завдяки засобам масової інформації підлітки в своєму віці знають достатньо багато про секс и задовольняють тільки фізіологічну потребу.

по-друге, дівчата стають більш жіночними і збільшується прихильність до чоловічої статі, однак дорослішими за них. Також і у хлопців збільшується мужність.

по-третє, методика ціннісних орієнтації М. Рокича використовувалась нами для визначення ціннісного компоненту готовності. Отже виходячи із поставленої мети робимо висновок, що дівчата в плані ціннісної готовності мають наступні перешкоди: недооцінка таких цінностей, як відповідальність та тверда воля. На низькому рівні знаходиться показник здоров'я та кохання.

Хлопці також не достатньо але в більшій мірі приділяють значення власному здоров'ю. Для хлопців більш цінним є активність та матеріальна практичність життя. Сексуальна готовність в першу чергу пов'язана з фізіологічним компонентом ніж з такими абстрактними поняттями, як кохання, краса, вірність та інше.

Дитяча сором'язливість у підлітковому віці змінюється допитливістю, а з часом - постійним взаємним тяжінням. Статева свідомість трансформується від романтичної до еротичної стадії, що супроводжується появою хвилюючого інтересу до еротичних ситуацій у кіно, літературі, навколишньому середовищі тощо.

Для хлопців секс здебільшого є способом самоствердження, демонстрації переваг, для дівчат - можливістю привернути до себе увагу, стати об'єктом залицяння, налагодити інтимні стосунки. Перші статеві зносини можуть принести радість, задоволення, почуття близькості, а можуть слугувати і джерелом дискомфорту, розчарування, почуття провини. Хоча перші статеві акти урівнюють підлітків у їх очах з дорослими, реальна готовність до сексу настає пізніше, коли більшість юнаків і дівчат починає регулярне статеве життя

ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ

Отже, до народження статевий розвиток людини зумовлюється біологічними механізмами. Із формуванням ознак статі на нього починають впливати і психосоціальні фактори. У процесі свого розвитку дівчинка стає підлітком, дівчиною, жінкою, матір'ю, а хлопчик - підлітком, юнаком, чоловіком, батьком. Особливо відповідальними і складними в біологічному й особистісному планах є періоди становлення, розвитку і змін статевої функції людини, яка, на відміну від усіх інших, цілком залежить від віку.

Психологічна готовність характеризується психологічним станом особистості її рисами характеру, локус контролю, рівня емпатії та довіри до оточуючих, емоційно – вольового стану та ін.

Секс - є невід'ємною і дуже значущою частиною життя кожного індивіда, а також сильною рушійною силою розвитку суспільства. А сексуальні стосунки – це природне явище, цінність якого залежить від того, в яке співвідношення і з чим воно наведено. Сексуальна поведінка і мотивація тісно пов'язані з віком, фізичним, соціальним та психологічним розвитком особистості. Незважаючи на велику кількість емпіричних даних проведених вченими Ф. Бич, И.С. Кон, Д. Кун, Г. С. Васильченко, Г. Айзенк, В. Мастерс, В. Джонсон, З. Фрейд, Э. Берн, Г. С. Костюк, И. Ю. Кулагіна, О. О. Кащенко, В. Н. Мясищев та багато інших., відомостей про розвиток сексуальності та особливо критеріїв готовності не так вже багато.

Значний внесок до вивчення сексуальності внесли прихильники психоаналітичного напрямку. Особливо засновник психоаналізу Зігмунд Фрейд, який досліджуючи неврози, дійшов висновку, що саме сексуальний потяг (лібідо) є рушійною силою розвитку людства. Хоча К. Хорні цілком не підтримувала його думку. А от послідовник Фрейда, Карл Густав Юнг здійснив вагомий вклад до розуміння психологічного підґрунтя статевих взаємин. Згідно з його концепцією, психологічна структура особистості містить у собі такий елемент, як “внутрішня особистість” - притаманний

індивіду вид і засіб відношення до внутрішніх, підсвідомих психічних процесів.

Однак, виділяють кілька пунктів, згідно з якими ранній початок статевого життя є небажаним. Перший це фізіологічний аспект, а другий психологічний. Вчені стверджують, що у сучасної молоді статеве дозрівання настає в 12-14 років. А повна статева зрілість настає до вісімнадцяти років. Сексологи говорять про те, що організм п'ятнадцятирічної дитини не справляється з тими навантаженнями, які він отримує під час статевого акту і в результаті постійної інтимного життя може загальмуватися фізичний і розумовий розвиток дитини. Від початку раннього статевого життя однаковою мірою страждають як хлопчики, так і дівчатка. Дівчатка, зіткнувшись один раз з грубістю і завданої болем, можуть надовго отримати відраза до процесу сексу як такого взагалі. А хлопчики якщо у них все вийшло, не так як хотілося б можуть поставити собі в провину чоловічу неспроможність, що є першим кроком на шляху до імпотенції. Дорослі люди, що повністю сформувалися, і ототожнюють секс з ніжними почуттями і повністю несуть відповідальність один перед одним, на відміну від підлітків.

Ще одним істотним мінусом раннього сексу є можливість настання вагітності. Хоча пройшло багато років, прогрес зробив величезний крок у своєму розвитку, багато наївних дівчата також як їх бабусі зовсім не дбають про контрацепцію і сподіваються на якісь міфічні "особливі дні", або що лимонна скоринка їх врятує. І результат - настала рання вагітність. І чим вона закінчиться - пологами, до яких не готова ні дівчина, ні її батьки, або аборт, що у сто крат гірше. Шкода сексу тут очевидний. Але крім небажаної вагітності, психологічного або фізичного почуття дискомфорту ранні статеві зв'язки можуть створити ще величезну масу проблем.

Крім того медиками доведено зв'язок між ранньою статевим життям і наступаючими згодом психіатричними захворюваннями. А також ніхто не скасовував венеричні захворювання, які, як правило, не приймаються молоддю в розрахунок. Ранні статеві зв'язки і перенесені венеричні

захворювання накладають значний відбиток на формування особистості і можуть спровокувати в майбутньому депресії. І сексологами підтверджений факт, що у людей, які рано почали статеве життя, є схильність до розвитку психіатричних захворювань, таких як дратівливість, афекти і неадекватне сприйняття реальності. У жінок ранній секс є одним з факторів проваюють виникнення раку шийки матки. У дівчат, які почали статеві стосунки у 15 років в подальшому рак шийки матки зустрічається в два рази частіше, ніж у тих, хто почав її в 19 років. На закінчення, люди, які вступили у статеві відносини в 13 років і раніше в подальшому відчують цілий ряд проблем. Вони більше схильні венеричних захворювань і не знаходять у своїх партнерах ні емоційного ні фізичного задоволення.

А згідно поставлених нами задач можемо констатувати, що:

по-перше, повна готовність до сексу настає, коли більшість юнаків і дівчат починає регулярне статеве життя і виходячи з показників методик «Установ до сексу» та «Емоційного відгуку» вважаємо, що переважно у II групі більш сформована готовність до сексуальних відносин.

по-друге, природа готовності особистості до сексуальних стосунків це цілеспрямована активність, що характеризується факторами внутрішнього та зовнішнього порядку. Внутрішня готовність характеризується психологічним станом особистості її рисами характеру, локус контролю, рівня емпатії та довіри до оточуючих, емоційно – вольового стану та ін. Зовнішня готовність це – біологічний аспект який полягає у сформованості анатомо – фізіологічної побудови організму.

по-третє, інтерпретуючи результати «Ціннісних орієнтацій» відзначимо що, для хлопців більш характерні конкретні цінності ніж абстрактні. Зокрема це активне життя, здоров'я, матеріальне забезпечення, цікава робота та наявність вірних друзів. Для дівчат більш характерні абстрактні цінності, такі як: впевненість у собі, розвиток, свобода та задоволення.

І останнє, нами були досліджені психологічні фактори готовності особистості до сексуальних відносин, то враховуючи, що показники сексуального збудження в незалежності від віку однакові. Однак показники сексуального лібідо і знеособленого сексу з віком збільшуються, а ще існують гендерні відмінності, то можемо вважати, що саме у дівчат 15-16 віком вже сформована психологічна готовність до сексуальних відносин.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Акімова О. В. Теоретико-методичні засади формування творчого мислення майбутнього вчителя в умовах університетської освіти : монографія / О. В. Акімова. – Вінниця : Балюк І. Б., 2007. – 351 с.
2. Алексеев Т. Ф. Гендерний концепт сімейного виховання особистості як наукова і соціально-педагогічна проблема / Т. Ф. Алексеев // Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді : зб. наук. пр. – Кам'янець-Подільський, 2015. – Вип. 19, кн. 1. – С. 24–35.
3. Алексеев Т. Ф. Дитячі шлюби і раннє материнство / Т. Ф. Алексеев // Культурологія та соціальні комунікації: інноваційні стратегії розвитку : матеріали міжнар. наук. конф., 26–27 листоп. 2015 р. / Харків. держ. акад. культури ; відп. за вип. Н. М. Кушнарєнко. – Харків : ХДАК, 2015. – С. 100–101.
4. Безкоровайна О.В. Виховання культури особистісного самоствердження в ранньому юнацькому віці : монографія / О.В. Безкоровайна. – Рівне : РДГУ, видавець Олег Зень, 2009. – 470 с.
5. Безкоровайна О.В. Особливості реалізації технології виховання статевої культури старшокласників у соціально-ціннісній діяльності / О.В. Безкоровайна // Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді: зб. наук. праць. – Кіровоград : Імекс-ЛТД, 2014. – Вип. 18, кн. 1. – С. 44–52.
6. Безкоровайна О.В. Проблема статевого виховання особистості в умовах полікультурності сучасного освітнього простору / О.В. Безкоровайна // “Нова педагогічна думка”, 2017. – № 1. – С.90–95.
7. Безкоровайна О.В. Феномен “культура особистісного самоствердження”: сутність та зміст / О.В. Безкоровайна // Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського: зб. наукових праць. – Сер. : Психологія і педагогіка./ гол. ред. В.І.Шахов. – Вінниця : ПП “Едельвейс і К”, 2012. – Вип. 36 – С. 80–91.

8. Бех І. Д. Вчинок у морально-духовному розвитку особистості / І. Д. Бех // Початкова школа. – 2006. – № 3. – С. 1–4. 431

9. Бялик О.В. Впровадження інтерактивних форм та методів статевого виховання учнів у країнах Євросоюзу / О.В. Бялик // *Vysoká škola Danubius Fakulta sociálnych štúdií*. – Sládkovičovo, Slovak Republic, 2016. – С. 174–177.

10. Бялик О. В. Досвід Євросоюзу щодо статевого виховання учнівської молоді та її підготовка до подружнього життя й відповідального батьківства / О. В. Бялик // Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді : збірник наукових праць. – Кіровоград : Імекс-ЛТД. – Вип. 18, кн. 1, 2014. – С. 90–98.

11. Бялик О. В. Засоби статевого виховання учнівської молоді в закладах освіти країн Євросоюзу / О. В. Бялик // Молодіжна політика : проблеми та перспективи: збірник наукових праць / Ред. С. Щудло, П. Длугош. – Дрогобич – Жешув : “Трек ЛТД”, 2016. – Вип. 7. – С. 154–159.

12. Бялик О. В. Історія розвитку системи статевого виховання у країнах Європейського Союзу / О. В. Бялик // Вища освіта України : Теоретичний та науково-методичний часопис. – № 3. – Додаток 1 : Інтеграція вищої освіти і науки. – К., 2015. – С. 33–39.

13. Бялик О. В. Мета і завдання статевого виховання учнів у країнах Європейського Союзу / О. В. Бялик // Гуманітарний вісник ДВНЗ “Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди” – Додаток 1 до Вип. 36, Том III (63) : Тематичний 432 випуск “Вища освіта України у контексті інтеграції до європейського освітнього простору”. – К. : Гнозис, 2015. – С. 278–286.

14. Бялик О. В. Методи статевого виховання учнівської молоді в закладах освіти країн Євросоюзу / О. В. Бялик // Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології : наук. журнал / голов. ред. А. А. Сбруєва. – Суми : Вид-во СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2016. – № 5 (59). – С. 3–12.

15. Бялик О. В. Особенности полового воспитания учащейся молодежи в школах стран-основателей Евросоюза / О. В. Бялик // Весци БДПУ. Серія 1. – 2016. – № 3(89). – С. 36–39.

16. Бялик О. В. Особливості становлення системи статевого виховання учнівської молоді у країнах Євросоюзу / О. В. Бялик // Науковий вісник Мелітопольського державного педагогічного університету. Серія: Педагогіка. – Мелітополь : ФО-П Однорог Т. В., 2013. – Випуск XI. – С. 31–36.

17. Бялик О. В. Педагогічна модель статевого виховання підлітків у позаурочній діяльності / О. В. Бялик // Психолого-педагогічні проблеми сільської школи : збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини / Ред. кол. : Побірченко Н. С. (гол. ред.) та інші. – Умань : СПД Жовтий, 2009. – Випуск 29. – С. 196–201.

18. Бялик О. В. Провідні принципи статевого виховання учнів у закладах освіти країн Євросоюзу / О. В. Бялик // Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді : збірник наукових праць. – К. – Вип. 19, кн. 1, 2015. – С. 104–113.

19. Бялик О. В. Современные подходы к половому воспитанию учащейся молодежи некоторых стран Европейского Союза / О. В. Бялик // Азимут научных исследований : педагогика и психология. – 2013. – № 1 (2). – С. 8–10.

20. Бялик О. В. Стан дослідження проблеми статевого виховання учнівської молоді в зарубіжній педагогічній думці / О. В. Бялик // Гуманізація навчально-виховного процесу : збірник наукових праць ДВНЗ 433 “Донбаський державний педагогічний університет” (ДДПУ) / за заг. редакцією проф. В. І. Сипченка. – Харків : ТОВ “Видавництво НТМТ”, 2016. – № 5 (79). – С. 137–147.

21. Бялик О. В. Стандарти сексуальної освіти в Європі: погляд вітчизняного дослідника / О. В. Бялик // Вісник Черкаського університету, серія “Педагогічні науки”. – № 3 (336). – 2015. – С. 88–92. 36. Бялик О. В. Стандарти сексуальної освіти: європейський вимір / О. В. Бялик // Науковий

вісник Мелітопольського державного педагогічного університету. Серія : Педагогіка. – Мелітополь : ФО-П Однорог Т. В., 2015. – Випуск ХІУ. – С. 20–25.

22. Бялик О. В. Статева та сексуальна просвіта учнів в умовах формування загальноєвропейського освітнього простору / О. В. Бялик // Гуманітарний вісник ДВНЗ “Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди” – Додаток 1 до Вип. 5, Том ІУ (55) : Тематичний випуск “Вища освіта України у контексті інтеграції до європейського освітнього простору”. – К. : Гнозис, 2014. – С. 79–85.

23. Бялик О. В. Статеве виховання учнівської молоді в системі освіти країн Євросоюзу та України: порівняльний аспект / О. В. Бялик // Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді : збірник наукових праць. – Кіровоград : Імекс-ЛТД. – Вип. 17, кн.1, 2013. – С.112–121.

24. Бялик О. В. Статеве виховання учнів у закладах освіти країн першої хвилі вступу до європейського співтовариства/ О. В. Бялик // Порівняльно-педагогічні студії. Науково-педагогічний журнал, 2016. – № 2(28). – С. 31–39.

25. Бялик О.В. Статеве виховання школярів: європейський контекст [монографія] / О. В. Бялик. – РВЦ “Візаві”, 2016. – 322 с.

26. Бялик О. В. Форми організації статевого виховання учнівської молоді в закладах освіти країн Євросоюзу / О. В. Бялик // Science and Education a New Dimension. Pedagogy and Psychology, IV (46), Issue: 97, 2016. – С. 16–19.

27. Василенко О. В. Педагогічні умови статевого виховання старших підлітків у позаурочній діяльності : дис. ... пед. наук : 13.00.07 / Оксана Василівна Василенко. – К., 2006. – 168 с.

28. Ващенко Г. Виховання статевої чистоти і стриманості / Г. Ващенко // Визвольний шлях. – 1954. – № 11. – С. 29–37.

29. Ващенко Г. П. Виховний ідеал / Г. П. Ващенко. – Полтава : Полтавський вісник, 1994. – 191 с. 435

31. Волкова Н. П. Педагогіка : посібн. / Н. П. Волкова. – К. : Видавничий центр “Академія”, 2002. – 576 с.
32. Гречин І. М. Підготовка учнівської молоді до виконання батьківських обов’язків у Німеччині : дис. ... пед. наук : 13.00.07 / Ірина Михайлівна Гречин. – Тернопіль, 2012. – 166 с.
33. Гриньова М. В., Коберник О. М., Малаканова Л. В., Сорокіна Г. Ю. Основи сучасного виховання : навчальний посібник / М. В. Гриньова, О. М. Коберник та ін.; ПНПУ імені В. Г. Короленка. – Полтава : ПП “Астрія”, 2015. – 345 с.
34. Зубілевич М. Гендерне виховання дівчат-підлітків у Великій Британії : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.07 / М. Зубілевич. – К., 2006. – 18 с. 437
35. Карпенчук С. Г. Теорія і методика виховання / С. Г. Карпенчук. – К., 2005. – 282 с
36. Коберник О. М. Теорія і методика психолого-педагогічного проектування виховного процесу в школі / О. М. Коберник. – К. : Науковий світ, 2001. – 182 с.
37. Коберник О. М. Управління виховним процесом у загальноосвітньому навчальному закладі / О. М. Коберник. – К. : Науковий світ, 2003. – 230 с.
38. Ковальчук Л. О. Гендерне виховання учнівської молоді в Німеччині : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.07 / Любов Олександрівна Ковальчук. – Тернопіль, 2008. – 18 с.
39. Коган К. М. Соціальні мережі як елемент нового соціального середовища / К. М. Коган. // Міжнародний науковий форум: соціологія, психологія, педагогіка, менеджмент. – 2014. – С. 61–71.
40. Кондратюк А. П. Педагогіка : навч. посібник / А. П. Кондратюк. – К. : Вища школа, 1982. – 384 с.
41. Кононко О. Л. Виховання / О. Л. Кононко // Енциклопедія освіти. – К. : Хрінком Інтер, 2008. – 1040 с.

42. Кравченко Т. В. Статеве виховання школярів у вітчизняній педагогічній теорії та практиці 20–30 років XX століття : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01 / Тетяна Волоимирівна Кравченко. – Кіровоград, 2009. – 20 с.

43. Кравченко Т. В. Статеве виховання як історико-педагогічна проблема / Тетяна Кравченко // Збірник наукових праць. Педагогічні науки. – Херсон : Видавництво ХДУ, 2004. – Вип. XXXV. – С. 280–282

44. Кравченко Т. В. “Статеве питання” на сторінках вітчизняних періодичних видань 20-х років XX століття / Тетяна Кравченко // Психологопедагогічні проблеми сільської школи : зб. наук. пр. – К. : Міленіум, 2006. – Вип. 17. – С. 176–181.

45. Локшина О. Компаративна освіта в Україні: траєкторія розвитку / О. Локшина // Український педагогічний журнал. – 2015. – № 4. – С. 7–18.

46. Локшина О. Трансформаційні процеси у шкільній освіті Європейського Союзу: роздуми для України / Олена Локшина // Рідна школа, 2015. – № 1–2 (січень-лютий). – С. 13–18.

47. Лушпай Л. І. Гендерне виховання учнів середніх навчальних закладів у Великій Британії : автореф. дис. ...канд. пед. наук : 13.00.07 / Людмила Іванівна Лушпай. – Тернопіль, 2012. – 20 с.

Малєєва Н. С. КОМУНІКАТИВНІ ІНТЕРНЕТ-ПРАКТИКИ ЗАЛЕЖНОЇ ВІД СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖ МОЛОДІ / Малєєва Н. С. – Київ, 2017. – 184 с.

48. Матвієнко О. Проблеми реформування шкільної системи освіти України в рамках інтеграції у загальноєвропейський освітній простір / Ольга Матвієнко // Рідна школа. – 2006. – № 10. – 3 – с. 5–9.

49. Наугольник Л. Б. Психологія стресу: підручник. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2015. 324 с.

50. Олішевський О. В. Визначення інформації, що містить пропаганду жорстокості: кримінально-правовий та кримінологічний аспекти / О. В. Олішевський. – 2015.

51. Панок В. Г. Основи психологічної допомоги: теорія та практика психоконсультування : навч. посібник / В. Г. Панок, Я. В. Чаплак, Я. Ф. Андрєєва / за заг. ред. В.Г. Панка, І.М. Зварича. – Чернівці : Чернівець. нац. ун-т ім. Ю. Федьковича, 2019. – 384 с.

52. Паляничко Д. Г. Загальне поняття порнографії, її види та критерії визначення / Д. Г. Паляничко. // Актуальні проблеми держави і права. - с. 225-232

53. Паничок Т. Я. Статеве виховання учнівської молоді у Німеччині : дис. ...канд. пед. наук : 13.00.07 / Тетяна Ярославівна Паничок. – Тернопіль, 2010. – 163 с.

534. Тарасенко Г. С. Виховний процес у контексті оновлення парадигмальних підходів до сучасної освіти / Г. С. Тарасенко // Сучасні інформаційні технології навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми. – К. ; Вінниця : ДОВ “Вінниця”, 2010. – Вип. 23. – С.96–

55. Чаплак Я. В. Кіберсоціалізація особистості на теренах цифрового простору / 131-133. 68 Чаплак Я. В., Тритенко І. М., Лясковська А.-Х. І., - 2020. - с.

56. Современная сексология. [Modern sexology]. Киев: Ника-центр - Kiev: Nika-Center. [9] Labockij, V.V. (2006).

57. A Review of Internet Pornography Use Research: Methodology and Content From the Past 10 Years / M.Short, L. Black, A. Smith, C. Wetterneck. // Cyberpsychology, Behavior, and Social Networking. – 2012. – №15. – P. 13– 23.

58.. Allen, M., D'Alessio, D., Brezgel, K. A meta-analysis investigating the effects of pornography II: Aggression after exposure. Human Communication Research, 1995. - 22. - P. 258-283.

59.. Allen, M., Emmers, T., Gebhardt, L., & Giery, M. A. (1995). Exposure to pornography and acceptance of rape myths. Journal of Communication, 45, P. 5-

60. Bergner R, & Bridges A. The significance of heavy pornography involvement for romantic partners: Research and clinical implications. Journal of Sex and Marital Therapy, 2002. - 28. - P. 198-206.

61.. Boeringer, S.B. Pornography and sexual aggression: Associations of violent and nonviolent depictions with rape and rape proclivity. *Deviant Behaviour*, 1994. - 15. - P. 289-304.

62. Brand M. Prefrontal control and Internet addiction: a theoretical model and review of neuropsychological and neuroimaging findings / M. Brand, K. Young, C. Laier. // *Cognitive Neuroscience*. – 2014.

63. Brewer J. The neurobiology of substance and behavioral addictions / J. Brewer, J. Grant, M. Potenza. // *CNS spectrums*. – 2007. – №11. – P. 924–930.

64. Byrne, D., Fisher, J. D., Lamberth, J., & Mitchell, H. E. (1974). Evaluations of Erotica: Facts or Feelings?. *Journal of Personality and Social Psychology*,

65. P. 111-116. 69 20. Caplan S. Problematic Internet use and psychosocial well-being: Development of a theory-based cognitive-behavioral measurement instrument / S. Caplan. // *Computers in Human Behavior*. – 2002. – №18. – P. 553–575.

66. Carnes, P. Out of the shadows: Understanding sexual addiction. Minneapolis, MN: CompCare Publishers. - 1983.

67. Casado N. Online Porn Addiction: What We Know and What We Don't—A Systematic Review / N. Casado, J. Iglesia, A. Montejo. – 2019.

68. Conradi K. Motivation Terminology in Reading Research: A Conceptual Review / K. Conradi, B. Jang, M. Mckenna. // *Educational Psychology Review*. – 2014. – №26.

69. Cooper, A., Delmonico, D. L., & Burg, R. (2000). Cybersexusers, abusers, and compulsives: New findings and im-plications. In A. Cooper (Ed.), *Cybersex: The dark sideof the force* (pp. 5–30). Philadelphia: Taylor & Francis.

70. Cybersex addiction: Experienced sexual arousal when watching pornography and not real-life sexual contacts makes the difference / C.Laier, M. Pawlikowski, J. Pekal, F. Schulte. // *Journal of Behavioral Addictions*. – 2013. – №2. – P. 100–107.

71. Davis R. A cognitive - behavioral model of pathological Internet use (PIU) / R. A. Davis. // Computers in Human Behavior. – 2001. – №17. – С. 187–195.
- 72.. Dutta-Bergman, M. (2003). Health communication on theweb: The roles of web use motivation and information completeness. Communication Monographs, 70, P. 264–274.
73. Dhuffar M. A Systematic Review of Online Sex Addiction and Clinical Treatments Using CONSORT Evaluation / M. Dhuffar, M. Griffiths. // Current Addiction Reports. – 2015.
74. Dworkin A. Pornography and Civil Rights / A. Dworkin, C. McKinnon., 1988. 70 – 143 с.
75. Effects of Gender and Sexual Orientation on Evolutionary Relevant Aspects of Human Mating Psychology / M.Bailey, S. Gaulin, Y. Agyei, B. Gladue. // Journal
76. Schultheiss, D., Musitelli, S., Stief, C. G., & Jonas, U. (2005). Classical writings on erectile dysfunction. Berlin: ABW Wissenschafts-verlay.
- 53.Schultheiss, D., & Glina, S. (2010). Highlights from the History of Sexual Medicine. Journal of Sexual Medicine, 7(6), 2013 2043. doi: 10.1111/j.1743-6109.2010.01866.x
77. Sigusch, V. (2008). Geschichte der Sexualwissenschaft. ISSN 1817-7883 “Вісник Вінницького національного медичного університету”, eISSN 2522-9354 2022, Т. 26, №1
78. Fisher W. Internet pornography: A social psychological perspective on internet sexuality / W. Fisher, A. Barak. // The Journal of Sex Research. – 2001.
79. Fisher, W. A., Byrne, D., White, L. A., & Kelley, K. (1988). Erotophobiaerotophilia as a dimension of personality. Journal of Sex Research, 25(1), 123– 151
80. Greenfield PM. Inadvertent exposure to pornography on the Internet: implications of peer-to-peer file-sharing networks for child development and families. App Dev Psychol (2004) 25:741–50

81. Goodman, A. Sexual addiction: Designation and treatment. *Journal of Sex and Marital Therapy* – 1992 – №18. – P. 303-314
82. Griffiths M. 'Internet Addiction': A Critical Review / M. Griffiths, L. Widyanto. // *International Journal of Mental Health and Addiction*. – 2006. – №4. – P. 31–51.
83. Griffith M. Sex on the internet: Observations and implications for internet sex addiction / M. Griffith. // *The Journal of Sex Research*. – 2001.
84. Griffiths M. Treatment of Sexual Addiction Within the British National Health Service / M. Griffiths, K. Manpreet. – 2014. – P. 561–571.
85. Janssen E. Selecting Films for Sex Research: Gender Differences in Erotic Film Preference / E. Janssen, D. Carpenter, C. Graham. // *Archives of Sexual Behavior*. – 2003. – №32. – P. 243–251.
86. Kelley, K., Byrne, D., Greendlinger, V., & Murnen, S. K. (1997). Content, sex of viewer, and dispositional variables as predictors of affective and evaluative responses to sexually explicit films. *Journal of Psychology & Human Sexuality*, 9(2), 53–71.
87. Keirsey D. Please Understand Me II. Temperament Character Intelligence. Del Mar, 1998. 358c.
88. Kohut T. AN EMPIRICAL INVESTIGATION OF THE CONCEPT OF PORNOGRAPHY / T. Kohut., 2014. – 207 p.
89. Kronhausen E. PORNOGRAPHY AND THE LAW / E. Kronhausen, P. Kronhausen. – New York. – 317 p.
90. Kuss D. Online Social Networking and Addiction—A Review of the Psychological Literature / D. Kuss, M. Griffiths. // *International Journal of Environmental Research and Public Health*. – 2011. – №8. – C. 3528–3552.
91. Malamuth N. The Confluence Model of Sexual Aggression / N. Malamuth, C. Heavey, D. Linz. // *Journal of Offender Rehabilitation*. – 1996. – №23. – P. 13– 37.
92. Maltz W. The Porn Trap: The Essential Guide to Overcoming Problems Caused by Pornography / W. Maltz, L. Maltz. – New York. – 289 p.

93. Meerkerk G. Predicting Compulsive Internet Use: It's All about Sex! / G. Meerkerk, J. Regina, H. Garretsen. // *Cyberpsychology & behavior: the impact of the Internet, multimedia and virtual reality on behavior and society*. – 2006. – №9. – P. 95–103.
94. Mosher D. College men and women respond to X-rated videos intended for male or female audiences: Gender and sexual scripts / D. Mosher, P. Maclan. // *The Journal of Sex Research*. – 2010. – P. 99–113.
95. Online Sexual Activity: An Examination of Potentially Problematic Behaviors / D. Delmonico, E. Griffinshelley, R. Mathy, A. Cooper. // *Sexual Addiction and Compulsivity*. – 2004. – №11. – C. 129–143. 72
96. Paolucci E. A Meta-Analysis of the Published Research on the Effects of Pornography / E. Paolucci, M. Genuis, C. Violato. – 1997.
97. Paul B. Gender, Sexual Affect, and Motivations for Internet Pornography Use / B. Paul, J. Shim. // *International Journal of Sexual Health*. – 2008. – №20. – P. 187–199.
98. Problematic consumption of online pornography during the COVID-19 pandemic: clinical recommendations / [N. Marchi, L. Fara, L. Gross та ін.]. – 2021. – №43. – P. 159–166.
99. Snagowski J. Symptoms of cybersex addiction can be linked to both approaching and avoiding pornographic stimuli: results from an analog sample of regular cybersex users / J. Snagowski, M. Brand. – 2015.
100. Shaughnessy J. Research methods in psychology / J. Shaughnessy, E. Zechmeister, J. Zechmeister., 2011. – 479 p.
101. Sex, Guys, and Cyberspace: Effects of Internet Pornography and Individual Differences on Men's Attitudes Toward Women / A. Barak, W. Fisher, S. Belfry, D. Lashambe. // *Journal of Psychology & Human Sexuality*. – 1999. – №11.
102. Self-perceived effects of Internet pornography use, genital appearance satisfaction, and sexual self-esteem among young Scandinavian adults / A. Stulhofer, B. Traeen, B. Lewin, I. Kvalem. // *Cyberpsychology*. – 2014.

103. The impact of asexual trait and porn addiction in a young men healthy cohort / [G. Russo, D. Campisi, M. Falcone та ін.]. // *Andrologia*. – 2021. – №53.

104. Rubio-Casillas, A., & Rodriguez-Quintero, C. M. (2009). The female prostate: the end of the controversy. *International Society for Sexual Medicine. Newsbulletin*, 30, 7.